

PROKOP TOMEK

**OKRES NA VÝCHODĚ
1960–1989**

Občané a nejnižší článek
Státní bezpečnosti
na příkladu okresu
Havlíčkův Brod

Prokop Tomek

**OKRES NA
VÝCHODĚ
1960–1989**

Občané a nejnižší článek
Státní bezpečnosti
na příkladu okresu
Havlíčkův Brod

Vyšehrad

Rodičům, kteří v tom žili.

© PhDr. Prokop Tomek, 2008

ISBN 978-80-7021-944-7

Obsah

Úvod	9
Prameny	9
Historické souvislosti	13
1. Státní moc a její nástroj	15
Obsah pojmu Státní bezpečnost	15
Nástin vývoje organizace Státní bezpečnosti na úrovni okresu	17
Fungování okresního oddělení StB: propojení, metody činnosti	26
Příslušníci okresního oddělení StB:	
původ, politické a společenské aktivity	32
Nástroje činnosti: agenturní síť a technické prostředky	69
2. Nepřítel	107
Charakteristika kraje a okresu	107
Tři hlavní směry činnosti	109
Vnější nepřítel	111
Vnitřní nepřítel	120
Šedesátá léta	129
Období rané „normalizace“	133
Vzrůst opozičních aktivit občanů	148
Mládež	160
Ochrana ekonomiky	176
Klid a pořádek	183
Represe a prevence	195
3. Konec komunistického režimu: demonstrace, skartace, prověrky	203
Závěr	223
Ediční poznámka	226
Seznam literatury	227
Seznam pramenů	229
Seznam zkratk	230
Jmenný rejstřík	234

ÚVOD

Prameny

Existence bezpečnostního aparátu a zejména Státní bezpečnosti (StB) v naší zemi v období před listopadem 1989 bývá vnímána nejrůznějším způsobem. Stále více je ale zřejmé, že je třeba ji považovat za (ne více a ne méně) pevnou součást tehdejší skutečnosti. V souladu s pravidly fungování komunistického režimu a odrážející implicitně stav společnosti i momentální politický vývoj.

V dosavadních, stále nečetných pokusech o popsání tohoto fenoménu převládá koncentrace na elity Státní bezpečnosti i její protivníky (odbojáře, nepřátele, disidenty). Většinou na známé osobnosti v prostředí velkoměst. Dosud málo popsána je naopak situace na periferii, mimo centra, mimo elitu hlavního města. Předkládaná publikace se proto snaží popsat různé aspekty existence Státní bezpečnosti na úrovni jejího nejnižšího článku – okresního oddělení. Zpracovat vývoj v rámci jednoho územně neměnného konkrétního okresu za celé období existence StB (1945–1990) není možné. Nejde ani tak o časový rozsah, ale především o změny v územně správní podobě Československa. Okresy byly roku 1960 významně reorganizovány, jejich počet se radikálně zmenšil, regiony a jejich části byly organizačně přesouvány do jiných krajů apod. Proto je pro daný účel vhodné období let 1960–1990, kdy se podoba územně správního členění neměnila (bez ohledu na federalizaci státu).

Dané období je ale dokonce jistou etapou, a to dobou konsolidované vlády komunistů. Po čtyřicátých a padesátých letech budování přišla nová etapa, ostatně symbolizovaná prohlášením Antonína Novotného v roce 1960 o dobudování socialismu v Československu. Kritický moment pražského jara v tomto ohledu zřejmě nehraje podstatnou roli. Vždyť samotní reformátoři nikdy neměli v úmyslu dovolit zásadní změnu politického systému v Československu, a nebýt okupace armád Varšavské smlouvy, museli by patrně šíření struktur občanské společnosti mocensky zastavit sami.

Předmětem našeho zájmu je okres Havlíčkův Brod. Vyhovuje zejména proto, že jde o okres ve všech ohledech velmi průměrný. A právě proto vnitrozemský okres, bez významného průmyslu a společenských center, je pro ukázkou vztahů StB a občanů velmi vhodný.

Dané téma nebylo dosud historicky zpracováno. Co se týká zvoleného regionu a poválečného období, existují nepublikované práce jen s přibližným vztahem k tématu.¹ Pokud jde o činnost StB na úrovni okresu, rovněž mu nebyla prozatím věnována pozornost.² I literatura týkající se problematiky opozice, odporu, vztahu občanů a moci je zatím poměrně málo početná a zaměřuje se především na jevy s celorepublikovým významem nebo jen na klíčová období.

Publikace se opírá především o zatím málo využívané archivní materiály bývalé StB. Jsou to jednak zprávy o činnosti Oddělení StB Havlíčkův Brod, případně zprávy o činnosti Krajské správy Sboru národní bezpečnosti (SNB) – Správy StB Hradec Králové.³ Dále jde o operativní svazky a spisy StB, které vedlo Oddělení StB Havlíčkův Brod.⁴ Dalším druhem materiálů byly rozkazy, nařízení a směrnice ministra vnitra. K charakterizování profilu příslušníků Státní bezpečnosti posloužily prakticky výhradně personální spisy bývalých příslušníků SNB, uložené v Archivu bezpečnostních složek (ABS). Kromě dokladů o služebním postupu obsahují někdy i vlastní vyjádření ke krizovým momentům, například k osobním

¹ Arnot, Michal: Počátky komunistické represe na Havlíčkobrodsku. Diplomová práce FF UK, Praha 2002. Téma práce se vztahuje k období let 1948–1953 a mapuje aktivity občanů, kteří se uchýlili k metodám odboje proti nastupujícímu a dosud ne zcela upevněnému režimu; Míčová, Klára: Politické procesy v 50. letech 20. století na Havlíčkobrodsku – procesy se zemědělci v okolí Chotěboře. Magisterská práce katedry historických věd Fakulty humanitních studií Univerzity Pardubice, Pardubice 2005.

² Několik prací bylo alespoň publikováno k problematice organizace a činnosti krajských struktur StB jiných regionů v daném období: Žáček, Pavel: Proti vnitřnímu nepříteli. Nástin činnosti správy StB České Budějovice v roce 1989. In: Jihočeský sborník historický, 73/2004, s. 215–230; Žáček, Pavel: ŠtB na Slovensku za „normalizácie“. Ministerstvo spravodlivosti SR, Bratislava 2002; Žáček, Pavel: Nástroj triedneho štátu. Organizácia ministerstev vnútra a bezpečnostných zborov 1953–1990. Ústav pamäti národa, Bratislava 2005.

³ Zprávy o činnosti O StB Havlíčkův Brod jsou za období 1964–1979 archivně uspořádány v rámci fondu KS SNB Hradec Králové uloženého v Archivu bezpečnostních složek (dále ABS). Za období 1980–1982 existují v nezpracovaných přírůstcích ABS, za období 1983–1989 chybí. Zprávy KS SNB – S StB Hradec Králové zejména za 80. léta byly studovány ve fondech II. správy SNB, X. správy SNB a XI. správy SNB.

⁴ Byly studovány zejména dochované svazky a spisy vedené v 80. letech, abychom takto nahradili chybějící souhrnné informace o činnosti StB.

postojům v době pražského jara, nebo dokumentaci různých prohrěšků či vlastní náplně práce. Vzhledem k zaměření na konkrétní region byl ve Státním okresním archivu v Havlíčkově Brodě studován archivní fond Okresní výbor KSČ Havlíčkův Brod. Přestože neobsahuje žádné vlastní písemnosti StB, ukázal se být až překvapivě velmi zajímavý. Jako doplňkový materiál byl využit místní tisk Cesta Vysočiny a nečetné publikované memoáry. K osvětlení některých archivně nepokrytých událostí byly využity publikované i nově získané vzpomínky pamětníků.

Problémem studia takového tématu je torzovitost dochovaných pramenů, které k některým osobám a událostem neposkytují téměř žádné informace. Zejména období posledního desetiletí existence komunistického režimu v Československu je na místní úrovni prameny pokryto jen sporadicky.

Publikace je členěna na dva základní tematické okruhy: na otázky související s aparátem StB a se státní mocí a na důsledky existence bezpečnostního aparátu pro občany. V závěru – období konce režimu – se tyto dva okruhy prolínají. Obě tematické části jsou zpracovány chronologicky.

Základem této knihy byla studie obhájená v Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze 29. května 2006 jako práce diplomová a 22. září 2006 i jako práce rigorózní.

Základním pramenem byla písemná pozůstalost po Státní bezpečnosti. Hodnověrnost těchto materiálů bývá předmětem diskusí. Obecně se dá říci, že tyto materiály neobsahují vědomé nepravdy, faktograficky bývají spolehlivé, i když pochopitelně obsahují jen to, co StB dokázala zjistit. Svazky StB nebyly určeny k informování mimo MV, nebo dokonce ke zveřejnění. Není logické, aby byl jejich obsah nějak z tohoto hlediska „vylepšován“. Přetrvává představa, že do svazku zapisoval operativní pracovník především to, co bylo pro něj výhodné, a že upravoval vyznění spolupráce, aby dokládalo jeho pracovní úspěchy. V průběhu let bylo řízení, kontrola a úroveň činnosti příslušníků StB celkově na stále propracovanější úrovni. Kontrolu činnosti operativního pracovníka prováděl jeho nadřízený. Navíc se neseznamoval jen s písemnou dokumentací. Podle směrnic o spolupráci s tajnými spolupracovníky schvaloval návrh k získání kandidáta ke spolupráci a byl přítomen i vlastnímu vázacímu pohovoru. Dále se v průběhu spolupráce zúčastňoval kontrolních schůzek, na nichž měl přesně vymezeny kontrolní úkoly.

Jinou otázkou je výklad obsažených faktů. Ten se liší podle toho, zda jde o příslušníky moci nebo o ostatní tehdejší aktéry, a jiný je i ze současného hlediska. Pohled StB byl vymezený ideologicky, kulturně a zkoumal fakta s permanentní ostražitostí a podezřívavostí. Není překvapivé, že písemná dokumentace někdy neodpovídá názoru tajného spolupracovníka na

spolupráci či objektivní skutečnosti. Řídící orgán i tajný spolupracovník měli pochopitelně své osobní zájmy a jejich subjektivní pohled na průběh spolupráce, její význam a výsledky nemusel být totožný. Tajný spolupracovník (pokud neměl ve spolupráci vysloveně zálibu) se v řadě případů snažil sdělit co nejméně, nebo si i vyhrazoval právo o některých tématech (spolupracovníci, rodina) nic nesdělovat. Jeho řídicí orgán ale kombinoval řadu zpravodajských nástrojů (další tajné spolupracovníky, odposlechy, cenzuru korespondence...). Předaná informace mohla znamenat důležitý kamínek do mozaiky, takže i zdánlivá maličkost mohla mít svůj význam. Řídící orgán byl ve výhodném postavení, protože znal celý obraz, ale tajný spolupracovník jen jeho malou část. Tato omezení je třeba brát v úvahu při zkoumání materiálů StB.

Někteří čtenáři sáhnou po této knize s očekáváním, že v ní najdou vysvětlení svých osobních zážitků nebo špatných zkušeností s bezpečnostním aparátem bývalého režimu. Tato práce není slovníkem. Pokud obsahuje konkrétní kauzy a jména (jsou vždy skutečná!), jedná se o příklady, charakterizující určité typy situací. Zájemci zde tedy najdou vysvětlení obecně platných postupů a vodítko, jak hodnotit aktéry a situace. Hlavním posláním publikace je být pomůckou, v níž lze najít nejen přehledy struktur StB a popis mechanismu jejich činnosti, ale hlavně skutečnou informaci o významu aktivit Státní bezpečnosti.

Pro další konkrétní informace pak ale musí čtenář oslovit dnešní správce archiválií Státní bezpečnosti, případně jiných složek bezpečnostního či politického aparátu.

Za pochopení pro volbu ne zcela běžného tématu diplomové a rigorózní práce a podporu děkuji profesorům Janu Rychlíkovi a Milanu Hlavačkovi i oponentovi dr. Jaroslavu Cuhrovi. Za zpřístupnění materiálů pak chci vyjádřit dík zejména Mgr. Světlaně Ptáčnickové z ABS Brno-Kanice a pracovníkům a pracovnícím Státního okresního archivu v Havlíčkově Brodě. Studium tématu bylo významně usnadněno díky podpoře dřívějšího zaměstnavatele – Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Policie ČR. Poděkování patří též redaktorce knihy Mgr. Pavlíně Zápotocké.

Historické souvislosti sledovaného období

Období let 1960–1989 lze označit za stabilnější fázi komunistického režimu v Československu. Léta 1960–1967 byla érou vlády prvního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR Antonína Novotného. Několik krizových momentů přestál režim bez viditelné úhony. Chronologicky prvním byl v roce 1962 skandál se zatčením a odsouzením ministra vnitra Rudolfa Baráka, dřívějšího oblíbence Antonína Novotného. Následovaly choulostivé rehabilitace některých obětí politických procesů padesátých let. Přes odpor Novotného došlo i k rehabilitaci tzv. slovenských buržoazních nacionalistů, z nichž později výrazně zasáhl do politických střetů Gustáv Husák. V tomto období pomalu narůstal i politický dluh vůči Slovensku, na čemž měl výrazný podíl právě podezřivý postoj Antonína Novotného ke slovenským politickým požadavkům. V zahraničně politickém ohledu bylo citlivým momentem dramatické nahrazení Nikity S. Chruščova ve funkci generálního tajemníka ÚV KSSS Leonidem I. Brežněvem. Své zaváhání k této změně nakonec Novotný přečkal bez patrné úhony. V ekonomické oblasti se na vztahu občanů k politickému vedení státu podepsala obecná stagnace a prakticky nulový postup prací na ohlašované ekonomické reformě.

To vše předcházelo dramatické změně na postu faktické hlavy státu – prvního tajemníka ÚV KSČ – v prosinci 1967. Tento moment i zcela bezprecedentní navazující události pražského jara byly již dostatečně popsány. Okupace vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 znamenala zahájení procesu návratu centralistické vlády komunistů. Nebyl to ale prostý návrat před prosinec 1967. Charakter režimu zvaného „normalizační“ byl přes ideologické krytí ve své podstatě jednoduchý: tichá smlouva vnučená vládnoucí vrstvou komunistů obyvatelstvu (obě skupiny byly ale různým způsobem propojené a prorostlé). Smlouva spočívala v nedobrovolné loajalitě obyvatel stvrzované „rituály souhlasu“ (souhlas s okupací při prověrkách, veřejné prvomájové a listopadové manifestace, limitované „volby“ apod.) výměnou za záruku zajištění základních sociálních jistot.

Tímto způsobem dokázal „normalizační“ režim existovat dalších dvacet let. Ve vleku zahraniční politiky Sovětského svazu přijal v roce 1975 podpisem Dokumentu o bezpečnosti a spolupráci v Evropě klíčový závazek k dodržování lidských práv. Ten vytvořil legitimní základ pro pomalé vytváření a rozšiřování jinak všemi prostředky likvidovaných zárodků opozice. Režim navíc postupně začal trpět ekonomickou stagnací ve své podstatě nerentabilního ekonomického systému, který nedokázal zajišťovat dohodnutý základní životní standard (včetně až neuvěřitelného nedostatku některých druhů spotřebního zboží a potravin). Tento faktor měl

nepochybně pro většinu obyvatelstva větší význam než požadavek dodržování lidských práv. Závislost na Sovětském svazu se obrátila proti československým komunistům po roce 1985, kdy se stal generálním tajemníkem ÚV KSSS Michail S. Gorbačov. Zaměstnán vnitřními problémy prohnitého sovětského impéria uvolňoval Gorbačov tuhé politické a ekonomické řízení „zemí socialistického společenství“. Vývoj v ostatních zemích tohoto bloku začal nepřímo působit i na změny v Československu. Radikalizace a nárůst opozičních aktivit (demonstrace, samizdat, občanské iniciativy) se stávaly nepřehlédnutelným faktorem. Myšlenková impotence vedoucích představitelů režimu svázaných navíc odpovědností za krach pražského jara (která by se musela stát jedním z prvních bodů možné otevřené společenské diskuse) zabraňovala pokusu o skutečnou politickou i ekonomickou reformu. Souhrn zmíněných faktorů vedl k vytvoření atmosféry příznivé pro politickou změnu. Po impulsu daném 17. listopadem 1989 se po určitém váhání opozičních iniciativ stala tato změna v Československu skutečností.

Tento složitý vývoj se projevoval přirozeným způsobem i na okresní úrovni. Působil nepřímo i na konkrétní podmínky všedního života občanů.

STÁTNÍ MOC A JEJÍ NÁSTROJ

Obsah pojmu Státní bezpečnost

„Obsah, úkoly a cíle činnosti kontrarozvědky jsou dány bezpečnostní politikou Komunistické strany Československa, vyjádřenou v usneseních a rozhodnutích nejvyšších stranických a státních orgánů. [...] Politický charakter kontrarozvědky vyplývá z jejího základního poslání a vyžaduje důsledné uplatňování politických hledisek při plnění její preventivní a represivní funkce. To předpokládá důsledný třídní přístup všech pracovníků kontrarozvědky k plnění základních úkolů při plném respektování zájmů Komunistické strany Československa, socialistické společnosti, internacionálních zájmů socialistického společenství a mezinárodního dělnického hnutí.“

(Směrnice pro činnost pracovníků kontrarozvědky A-oper-I-1, článek 1, 1978)

Úkolem Státní bezpečnosti byla v podstatě ochrana stability moci Komunistické strany Československa (KSČ). Formálně to bylo vyhledávání, sledování, kontrola, vyšetřování a likvidace trestných činů vyjmenovaných v I. hlavě zvláštní části trestního zákona, tedy trestných činů proti republice.⁵

V praxi totalitního státu toto zadání znamenalo mimo jiné porušovat a obcházet zákony, pronásledovat politické odpůrce, používat nezákonných metod (od nelegálních odposlechů, sledování, provokací až po únosy či fyzické nebo psychické násilí), izolovat zemi od okolních zemí na západ od státních hranic. Státní bezpečnost působila mimo nezávislou kontrolu a kontrolu vůbec, vyjma kontroly KSČ. Charakteristickým rysem StB bylo

⁵ Byly to § 91 – vlastizrada, § 92 – rozvracení republiky, § 93 – teror, § 95 – záškodnictví, § 97 – sabotáž, § 98 – podvracení republiky, § 99 – poškozování státu světové socialistické soustavy, § 100 – pobuřování, § 101 – zneužívání náboženské funkce, § 102 – hanobení republiky a jejího představitele, § 104 – hanobení státu světové socialistické soustavy a jejího představitele, § 105 – vyzvědačství, § 106 – ohrožení státního tajemství, § 108 – vyzvědačství a ohrožení státního tajemství ke škodě státu světové socialistické soustavy, § 109 – opuštění republiky, § 112 – poškozování zájmů republiky v cizině. Srov. Trestní zákon. Panorama, Praha 1980.

soustředění moci, propojení zpravodajské a policejní činnosti (vyšetřování). Tyto funkce jsou v demokratickém politickém systému odděleny.

Za pozornost stojí, že struktura a činnost Státní bezpečnosti byly upravovány výhradně podzákonnými normami, rozkazy a nařízeními ministrů vnitra, případně náčelníků jednotlivých součástí StB. V platných zákonech byla zpravodajská funkce Sboru národní bezpečnosti, což byla nejdůležitější náplň činnosti StB, definována jen velmi vágně. Vlastní existence Státní bezpečnosti (pokud vůbec) byla zdůvodňována většinou jen stručně, mnohdy pouze tak, že se jedná o „složku SNB“. Úkoly StB byly podrobněji uvedeny v zákoně č. 149/1947 Sb. V poúnorovém zákoně o SNB č. 286/1948 Sb. již zmínka o StB chybí. V zákoně č. 70/1965 Sb. o SNB je StB zmíněna velmi obecně, stejně jako v posledním zákoně o SNB č. 40/1974 Sb., v němž bylo ale dokonce mezi základními úkoly SNB uvedeno: „*soustředování a zpracovávání informací důležitých pro bezpečnost státu a jeho politický a hospodářský rozvoj*“. Kromě toho v zákonech o vymezení působnosti federálních orgánů v roce 1970 byla řešena obecně otázka kompetencí při řízení StB mezi federací a republikami.⁶ V zákonech o SNB byly uváděny všeobecně kompetence příslušníků SNB. Vlastní vymezení činnosti příslušníků StB podobně jako například otázky používání speciálních zpravodajských prostředků (tajných spolupracovníků, technických prostředků – odposlechů, cenzury korespondence či sledování) při činnosti Státní bezpečnosti byly upravovány výhradně podzákonnými normami vydávanými ministry vnitra nebo náčelníky jednotlivých součástí StB. Tento legislativní nedostatek nebyl pro aktivity StB rozhodující a jeho význam je třeba posuzovat v dobových souvislostech. Státní bezpečnost zaštitěná politickou podporou KSČ nemusela nijak bojovat o prosazení svého vlivu ve společnosti. Nedostupnost informací o StB (s výjimkou pododhalení zločinů Státní bezpečnosti z padesátých let v době pražského jara) byla naopak důležitou oporou její moci. O StB nebylo mnoho slyšet. Dokonce ani samotným názvem „Státní bezpečnost“ se na veřejnosti příliš neplýtvalo. To umocňovalo strach z neznámé síly.

⁶ Podle zákona č. 128/1970 Sb. z 20. 12. 1970 o vymezení působnosti ČSSR ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti mělo federální ministerstvo vnitra řídit StB včetně Správy vyšetřování bez výjimky, dále řídit všechny útvary SNB v době ohrožení a řídit i Veřejnou bezpečnost jinak podřízenou republikovým ministerstvům vnitra ve zvláštních vyjmenovaných případech.

Nástin vývoje organizace Státní bezpečnosti na úrovni okresu

„Okresní správa SNB důsledně realizuje bezpečnostní politiku strany a státu v podmínkách SNB při plném respektování a praktickém uplatňování vedoucí úlohy KSČ.“

(Příloha k RMV ČSSR, ČSR, SSR č. 8/1977 – Vzorový organizační řád okresní správy SNB, článek 3)

Struktuře a činnosti Státní bezpečnosti na nižších úrovních (od 70. let nazývaných tzv. územní útvary) nebylo na rozdíl od centrálních součástí StB prozatím věnováno příliš pozornosti.⁷ Přestože je rámec této studie vymezen lety 1960–1990, bude užitečné pro pochopení vývoje organizace StB na úrovni kraje a zejména okresu stručně představit i vývoj předcházející. Struktury StB na úrovni okresu nikdy nestály organizačně mimo krajské součásti StB, proto je třeba ještě i tuto souvislost brát v úvahu. Organizační zásady měly obecnou platnost, důraz ale bude kladen na vývoj organizace Státní bezpečnosti v okrese Havlíčkův Brod.

Dne 1. ledna 1949 bylo v ČSR zrušeno zemské uspořádání a bylo nahrazeno novým územním členěním s devatenácti kraji a 270 okresy. Současně byla v sídlech krajských národních výborů zřízena krajská velitelství StB (a vedle nich i krajská velitelství Sboru národní bezpečnosti, tzn. uniformované pořádkové a kriminální policie). Ve významných sídlech byly zřízeny ještě oblastní úřadovny StB a v sídlech okresů oddíly StB. Struktura krajského velitelství obsahovala kromě velení a týlových služeb tři operativní oddělení již tehdy se třemi základními tematickými okruhy zájmu StB: oddělení obranné (kontrarozvědné), politické (vnitřní zpravodajství) a hospodářské (ekonomická kontrarozvědka). Dále ji tvořila oddělení pomocná: výkonné (s referáty zjišťovacím, sledovacím a operativní techniky) a realizační (tj. vyšetřovací) a také oddělení zvané „malá Státní bezpeč-

⁷ Srov. Frolík, Jan: Nástin organizačního vývoje státobezpečnostních složek SNB v letech 1948–1989. In: Sborník archivních prací, 2/1991. Archivní správa MV, Praha 1991, s. 447–510; Frolík, Jan: Ještě k nástinu organizačního vývoje státobezpečnostních složek SNB v letech 1948–1949. In: Sborník archivních prací, 2/2002. Archivní správa MV, Praha 2002, s. 371–520. V první práci, zásadní pro téma vývoje organizační struktury StB, bohužel autor popisuje problematiku krajských a zejména okresních složek StB velmi okrajově. V druhé práci pak popis vývoje těchto struktur končí na konci padesátých let. Zásadní publikací týkající se mj. struktury územních útvarů StB je již zmíněná edice dokumentů Pavla Žáčka Nástroj triedneho štátu. Edice obsahuje všechny dále uvedené interní akty řízení ministrů vnitra týkající se změn struktury složek StB na úrovni kraje a okresu.

nost“ (tj. spravující věci cizinecké a pasové). Oddíly StB v okresech měly obdobné zaměření, ale daleko méně početné personální obsazení, a tedy i jednoduchou organizační strukturu.⁸

V květnu 1950 bylo zřízeno ministerstvo národní bezpečnosti (MNB),⁹ jehož výkonnými součástmi se stala mj. i krajská velitelství Státní bezpečnosti a velitelství Veřejné bezpečnosti. Krajským velitelstvím byla podřízena okresní velitelství a jim pak stanice SNB. K 8. říjnu 1953 bylo MNB zrušeno a bezpečnostní složky byly včleněny opět do nově organizovaného ministerstva vnitra. Na základě usnesení politického sekretariátu ÚV KSČ z 9. listopadu 1953 a následně Tajného rozkazu ministra vnitra číslo 197 článek 212 z 31. prosince 1953 byly zřízeny dne 1. ledna 1954 krajské správy MV a okresní oddělení MV. Do nich byla začleněna krajská a okresní velitelství StB a VB. Činnost státobezpečnostní složky přímo řídil náčelník okresního oddělení MV.

Tato úprava znamenala první sjednocení VB i StB do jediného celku v rámci kraje. Státní bezpečnost (ačkoliv se o ní v tomto období ve struktuře přímo nehovořilo) přímo řídil I. zástupce náčelníka KS MV, Veřejnou bezpečnost kontroloval jeho zástupce. Státobezpečnostními odbory byly:

II. odbor – kontrarozvědka (problematika zahraniční organizace, reemigranti, Němci, Jugoslávci, Řekové, Skupina přeshraničních spojů),

III. odbor – vnitřní zpravodajství (sionisté, „bývalí lidé“, církve a náboženské organizace, teroristická činnost),

IV. odbor – ekonomická kontrarozvědka (energetika a stavebnictví, těžké strojírenství, chemie, plánování, finance, lehký průmysl, distribuce).

Ve struktuře KS MV je vynecháno označení „I. odbor“, rezervované pro rozvědný odbor podřízený po stránce služební centrále rozvědky, který byl pak v období 1969–1989 veden jako oblastní odbor I. správy FMV. Úkolem tohoto odboru bylo zejména tipovat vhodné kandidáty pro spolupráci v zahraničí a plnění kontrarozvědných úkolů na území státu. (V rámci KS MV Hradec Králové byl I. odbor zřízen až od 1. dubna 1955.) Jako součásti krajské správy MV byly zařazeny i odbor vyšetřování a další zajímavé složky: krajský odbor nápravných zařízení (řídil věznice v kraji – u KS MV Hradec Králové zrušen 1. července 1956), 1. zvláštní oddělení (evidence svazků StB) a 2. zvláštní oddělení (kontrola korespondence).¹⁰

⁸ ABS, fond (dále f.) 310 (Velitelství StB), svazek (dále sv.) 10; f. A 31 (Statisticko-evidenční odbor), inventární jednotka (dále inv. j.) 1.

⁹ MNB bylo zřízeno nařízením vlády ČSR č. 48/1950 z 23. 5. 1950. Příčinou byla zřejmě snaha přiblížit se sovětskému vzoru (v SSSR existovalo MGB), čemuž by odpovídalo i zřízení Ministerstva státní bezpečnosti v NDR v téže době.

¹⁰ Národní archiv (dále NA), f. ÚV KSČ, 02/5 (Politický sekretariát 1951–1954), sv. 74, archivní jednotka (dále arch. j.) 195, bod 17.

V roce 1960 byla v Československu provedena územní reforma. Počet krajů a okresů byl zredukován z devatenácti na deset.¹¹ Tehdy byl z území patřících do té doby Pardubickému a Jihlavskému kraji vytvořen okres Havlíčkův Brod jako součást Východočeského kraje a ve stejném rozsahu existoval až do devadesátých let minulého století. S platností od 1. dubna 1960 byla stanovena nová organizace součástí MV v krajích a okresech. Ve Východočeském kraji byla zřízena Krajská správa MV Hradec Králové k plnění úkolů StB, její součástí byla i Správa Věřejné bezpečnosti v Hradci Králové. Krajské správě MV byla podřízena Okresní oddělení MV Havlíčkův Brod, Hradec Králové, Chrudim, Jičín, Náchod, Pardubice, Rychnov nad Kněžnou, Semily, Svitavy, Trutnov a Ústí nad Orlicí. Součástí okresních oddělení MV pak byla oddělení VB, řízená po odborné linii Správou VB Hradec Králové.¹²

Krajská struktura StB byla změněna v roce 1966. S platností od 1. července 1966 byly nahrazeny dosavadní krajské správy MV krajskými správami SNB (dále též KS SNB). Podle odůvodnění příslušného rozkazu tak měla být vyjádřena „*snaha upravit zaměření praktické činnosti MV, aby plně odpovídala úkolům rozvoje socialistické společnosti*“. Krajská správa SNB zahrnovala útvary štábní, dále útvary poskytující služby pro složky StB i VB, vyšetřování StB i VB a výkonné (operativní). V rámci KS SNB existovaly samostatný I. odbor (rozvědka), dále správa StB a v ní II. odbor (kontrarozvědka), IV. odbor (sledování), VI. odbor (technika), odbor vyšetřování StB a oddělení StB (nebo menší skupiny) v okresech. Kromě toho byla do KS SNB zařazena i správa VB a týlové složky.¹³ Dosavadní okresní oddělení MV byla zrušena a nahrazena okresními odděleními VB, dále byla v okresech zřízena oddělení pasů a víz a funkce okresních plnomocníků tiskového dohledu (cenzori). Ze změn stojí za zmínku ještě zrušení archivních oddělení dosavadních KS MV (jejich úkoly převzaly státní archivy), zřízení krajských oddělení pasů a víz a krajských oddělení tiskového dohledu. Řízením krajských správ SNB byl pověřen I. náměstek ministra vnitra.¹⁴

Po přeměně státoprávního uspořádání na federativní od 1. ledna 1969 byly všechny územní útvary StB i VB převzaty do pravomoci republikových ministerstev vnitra, a to v podobě stanovené roku 1966. Důsledky známé centralizační revize federativních úprav ČSSR pro strukturu StB

¹¹ NA, f. ÚV KSČ, 02/2 (Politické byro 1954–1962), sv. 250, arch. j. 333, bod 3, Nová organizace KS MV a OO MV, projednáno a schváleno Politickým byrem ÚV KSČ 1. 3. 1960.

¹² ABS, Rozkaz ministra vnitra (dále RMV) ČSR č. 1/1960 z 2. 3. 1960 (Nová organizace součástí ministerstva vnitra v krajích a okresech).

¹³ ABS, RMV ČSSR č. 12/1966 z 24. 3. 1966.

¹⁴ Tamtéž.

v krajích představoval s účinností od 1. října 1971 společný Rozkaz ministrů vnitra ČSSR, ČSR a SSR č. 3/1971 Postavení náčelníka KS SNB a zásady organizace územních útvarů SNB. Náčelníky krajských správ SNB ustanovoval do funkcí ministr vnitra ČSSR na návrh ministrů vnitra České, respektive Slovenské socialistické republiky. Zástupcem náčelníka KS SNB byl náčelník (krajské) správy StB nebo náčelník (krajské) správy VB. Kázeňsky byl náčelník krajské správy SNB složitě podřízen ministru vnitra ČSSR a ministru vnitra republiky v rozsahu jejich působnosti; oba ministři měli při uplatnění této kázeňské pravomoci spolupracovat. Rozsah pravomoci náčelníka KS SNB pak byl velký a významně se dotýkal podřízenosti okresních součástí StB. Mimo jiné byl náčelník KS SNB jediným představitelem a zástupcem všech složek SNB v kraji, koordinoval jejich činnost mezi sebou i s partnery mimo MV, měl i rozsáhlé ekonomické pravomoci v rámci jemu podřízených složek SNB.

Součástí KS SNB byla správa StB v této podobě:

- náčelník (současně první zástupce náčelníka KS SNB),
- zástupce náčelníka S StB,
- vnitřní oddělení a operativní skupina,
- samostatné vyhodnocovací a statisticko-evidenční oddělení,
- 1. odbor – kontrarozvědka,
- 2. odbor – vnitřní zpravodajství,
- 3. odbor – ekonomická kontrarozvědka,
- 4. odbor – sledování,
- 6. odbor – zpravodajská technika,
- odbor vyšetřování StB.

Správě StB byly podřízeny oddělení a skupiny StB v okresech (případně i oddělení pasových kontrol na hraničních přechodech), které řídili zástupci náčelníků OS SNB pro StB a kde byli zařazeni operativní pracovníci StB. V okresech působila i oddělení pasů a víz (tehdy podřízená náčelníkovi krajského odboru pasů a víz).¹⁵

Na způsobu organizačního začlenění okresních oddělení StB do celku KS SNB se po několik let nic neměnilo, a to ani Rozkazem MV ČSSR č. 28/1974 Zásady organizace územních útvarů SNB. Z přílohy rozkazu – Vzorového organizačního řádu KS SNB – jsou ale velmi jasně patrné tři

¹⁵ ABS, Společný rozkaz ministrů vnitra ČSSR, ČSR a SSR č. 3/1971 z 27. 9. 1971, účinný od 1. 10. 1971 (Postavení náčelníka krajské správy Sboru národní bezpečnosti a zásady organizace územních útvarů SNB).

základní linie operativní činnosti a rozsah vyšetřovací pravomoci Státní bezpečnosti na úrovni kraje:

„Správa StB

- a) odhaluje činnost nepřátelských rozvědek a jejich záměry směřující vůči státnímu a společenskému zřízení ČSSR,*
- b) odhaluje protistátní činnost vnitřního nepřítele a jeho snahy o spojení s vnějším nepřítelem, vede a organizuje boj proti ideologické diverzi,*
- c) provádí ochranu důležitých ekonomických objektů, významných institucí, organizuje a provádí opatření k zabránění úniku státního, hospodářského a služebního tajemství, prověřuje osoby určené pro styk se státním tajemstvím a zajišťuje metodickou pomoc státním a hospodářským organizacím.*

Odbor vyšetřování StB

- a) vyšetřuje trestné činy vymezené věcnou příslušností vyšetřovatelů StB,*
- b) provádí vyšetřovací úkony podle dožádání orgánů činných v trestním řízení,*
- c) zajišťuje úkoly v trestních věcech, které řídí správa vyšetřování.“¹⁶*

Dalším pokynem upravujícím činnost nižších součástí StB byl Rozkaz MV ČSSR č. 51/1974 Organizace a řídicí vztahy správ StB, účinný od 1. ledna 1975. Organizační struktura správ StB zůstala v zásadě totožná, posíleny byly nejvytíženější Správy StB Praha a Bratislava. Správám StB v krajích byla nadále podřízena okresní oddělení StB, v některých méně významných okresech to byly jen vysunuté skupiny příslušníků. Tyto složky tvořily detašovaná pracoviště krajské správy StB. Náčelníci krajských správ StB spadali pod řídicí pravomoci náměstků federálního ministra vnitra a rozkazem byla podrobně určena i řídicí, koordinující a kontrolní pravomoc centrálních součástí StB vůči územním složkám StB.

Zásadní organizační změnu a současně vytvoření konečné podoby struktury územních útvarů StB na úrovni okresu představoval společný Rozkaz ministrů vnitra ČSSR, ČSR a SSR č. 8/1977 Zřízení okresních správ SNB, účinný od 1. října 1977. Smyslem reorganizace základních článků bezpečnostních složek bylo vytvoření jednotného řídicího a výkonného organizačního celku SNB v okresech. Dříve navzájem samostatné

¹⁶ ABS, RMV ČSSR č. 28/1974 z 16. 8. 1974 (Zásady organizace územních útvarů SNB).

útvary – okresní oddělení VB, oddělení vyšetřování VB, oddělení (nebo skupiny) StB a okresní oddělení pasů a víz – byly začleněny do jednoho celku, okresní správy SNB. Do té doby byl každý z nich řízen podle odborného zaměření náčelníkem jiné součásti krajské správy SNB. Kooperace při plnění společných úkolů byla často závislá na osobních vztazích náčelníků. Určení zodpovědnosti za celkovou bezpečnostní situaci v okrese bylo obtížné. Neexistoval představitel SNB zastupující všechny okresní součásti jako partner tamních struktur KSČ a státu. Vázla i kooperace při předávání potřebných informací. Sjednocení se navícjevilo i jako hospodárnější. Tato reorganizace byla součástí realizace dokumentu Hlavní směry činnosti SNB a vojsk MV do roku 1980, který byl schválen předsednictvem ÚV KSČ 19. prosince 1975.¹⁷

Byla zrušena samostatná okresní a obvodní oddělení VB,¹⁸ Městských správ VB v Brně, Košicích, Ostravě a Plzni a oddělení nebo skupiny krajských správ StB v okresech. V obvodech Prahy a Bratislavy nebyly zřízeny okresní, ale obvodní správy SNB a v Brně, Košicích, Ostravě a Plzni městské správy SNB.

Řízení SNB bylo tedy třístupňové: ministerstva – kraj – okres. Náčelník okresní správy SNB odpovídal v plném rozsahu za bezpečnostní situaci a plnění bezpečnostních úkolů v okrese. Jemu za své úseky odpovídali zástupce náčelníka pro Státní bezpečnost a zástupce náčelníka pro Veřejnou bezpečnost. Zástupce pro politickovýchovnou práci odpovídal náčelníku OS SNB za plnění úkolů stanovených ve směrnících pro činnost politickovýchovného aparátu.¹⁹ Okresní správa se dělila na funkční útvary (vnitřní oddělení a hospodářská skupina) a výkonné útvary (oddělení StB, odbor VB, oddělení vyšetřování VB a oddělení pasů a víz). Vyšetřování trestných činů spadajících do agendy StB bylo za celý kraj svěřeno odboru vyšetřování StB krajské správy.

Na společný rozkaz navazoval RMV ČSSR č. 24/1977 z 24. září 1977 Zabezpečení činnosti okresních správ SNB po linii StB. V souvislosti se zřízením OS SNB federální ministr vnitra Jaromír Obzina zřídil s platností od 1. října 1977 oddělení StB a vysunutá pracoviště StB u OS SNB v rámci krajských správ SNB. V rámci Východočeského kraje to byla oddělení Ha-

¹⁷ NA, f. ÚV KSČ, 02/1 (Předsednictvo 1976–1981), sv. 35, arch. j. 39, bod 9, 39. schůze PÚV KSČ, 8. 4. 1977.

¹⁸ Obvodní oddělení existovala v Praze a Bratislavě.

¹⁹ Roušar, František: Zkušenosti a cesty zkvalitňování řídicí práce OS SNB. In: Sborník materiálů z kursu náčelníků OS SNB konaného 14.–18. 11. 1981. VŠ SNB, Praha 1981. Směrnice pro činnost politickovýchovného aparátu SNB byly schváleny 50. schůzí předsednictva ÚV KSČ 7. 7. 1977.

vlíčkův Brod, Náchod, Pardubice, Semily, Svitavy a Ústí nad Orlicí. U OS SNB Trutnov, Jičín a Rychnov nad Kněžnou měli působit jen vysunutí příslušníci StB z KS SNB Hradec Králové.

V roce 1979 byla struktura okresní správy SNB upřesněna takto:

- a) útvary OS SNB:
 - vnitřní oddělení nebo útvar s podobnou pracovní náplní (např. štáb OS SNB),
 - hospodářská skupina;
- b) útvary OS SNB – složky StB:
 - oddělení StB,
 - oddělení pasů a víz;
- c) útvary OS SNB – složky VB:
 - odbor VB,
 - oddělení vyšetřování VB.²⁰

Mimo popsanou strukturu Státní bezpečnosti je nutno zmínit i na územních strukturách StB nezávisle organizované a řízené struktury vojenské kontrarozvědky (VKR). Ta byla od roku 1951 až do roku 1990 součástí Státní bezpečnosti. Její členění se odvíjelo od organizačního členění armády. Na centrální úrovni to byla do konce roku 1963 VI. správa MV, přečíslovaná poté na III. správu MV (respektive postupně FSZS, FMV a SNB). Její strukturu tvořily odbory VKR jednotlivých vojenských okruhů, dále oddělení a nakonec na nejnižší úrovni referáty VKR. V rámci okresu byly tedy struktury VKR přítomny, pokud se na jeho území nalézal nějaký vojenský objekt. VKR tedy byla oddělenou součástí systému StB. Její zaměření bylo úzké a silně ovlivněné podmínkami uzavřeného světa armády. Základními úkoly VKR byla ochrana armády před výzvědnými a rozkladnými aktivitami potenciálního vnějšího nepřítele (což byl kromě spojenců SSSR a států Varšavské smlouvy prakticky každý cizí stát), před nebezpečnými vnitřními vlivy narušujícími morálku a bojeschopnost armády a preventivní ochrana utajovaných skutečností. VKR se tedy zabývala monitorováním a znemožňováním snah protivníka o přímou vizuální špionáž, odhalováním a prověřováním veškerých kontaktů (osobních, písemných, telefonických, cest) vojáků z povolání, vojáků základní služby, civilních zaměstnanců, ale i občanů z okolí vojenských objektů (tzv. CPP – civilní přílehlé prostředí) se zahraničím. VKR preventivně prověřovala

²⁰ ABS, Nařízení ministra vnitra (dále NMV) ČSSR č. 22/1979 z 6. 8. 1979 (stanovilo zásady organizace Sboru národní bezpečnosti v krajích a okresech).

osoby, u kterých byla kvůli jejich vazbám na zahraničí (často etničtí Němci) nebo politickým postojům i jen zcela hypotetická možnost spolupráce s cizí zpravodajskou službou. VKR samozřejmě sledovala i hospodářskou kriminalitu vojáků, plnila i funkci vojenské policie. Zájem VKR byl v podstatě omezen na uzavřené vojenské objekty (kde jiné složky StB neměly možnost operovat) a na související prostředí a osoby. V praxi VKR spolupracovala s územními útvary StB na zajištění těchto úkolů. Složky společně „rozpracovávaly“ vytipované občany a předávaly si zajímavé poznatky.

Torzovitě dochované materiály příslušných součástí VKR umožňují většinou jen velmi schematicky postihnout konkrétní náplň jejich agendy.

Na území okresu Havlíčkův Brod existovaly tyto součásti VKR:

- oddělení VKR 4. tankové divize se sídlem v Havlíčkově Brodě. Oddělení této druhosledové divize „obhospodařovalo“ několik desítek podřízených útvarů i mimo území okresu. Pro představu, v 80. letech se jednalo například o štáb 4. tankové divize v Havlíčkově Brodě, 7. tankový pluk a 4. průzkumný prapor v Jindřichově Hradci, 8. tankový a 4. protiletadlový pluk a 4. prapor oprav techniky v Jihlavě, 13. tankový pluk v Čáslavi, 9. motostřelecký pluk ve Znojmě, 6. dělostřelecký pluk v Jemnici, 4. samostatný raketometný oddíl v Jemčině, 5. spojovací prapor, 6. prapor chemické ochrany, 6. zdravotnický prapor, 4. prapor materiálního zabezpečení a 3. prapor letecké vojskové opravny v Havlíčkově Brodě a další. Podřízenost útvarů se ale měnila podle organizačních změn a přesunů armádních jednotek.

- referát VKR 52. muniční základny v Chotěboři-Bílku. Úkoly tohoto útvaru byly především mobilizační. Na starosti měl více vojenských útvarů, většinou dislokovaných na území okresu. Stav v roce 1987 byl následující: 1. sklad munice Chotěboř-Bílek, 2. odloučený sklad munice Dobronín, 1. okruhový zdravotní sklad Golcův Jeníkov, Okresní vojenskou správu v Havlíčkově Brodě, Štáb civilní ochrany v Havlíčkově Brodě, 1. okruhový spojovací sklad a opravnu v Červených Pečkách, 1. okruhový sklad politických a osvětových prostředků v Čáslavi, 5. pobočku ženíjního skladu ve Hněvkovicích, 22. automobilní prapor v Chotěboři-Bílku, 24. automobilní prapor Čáslav, 3. strážní rotu Šlapánov a stráž podniku Motorpal v Havlíčkově Brodě.²¹

Dochovaný součinnostní plán O StB Havlíčkův Brod a Oddělení VKR VÚ 4553 Havlíčkův Brod (tj. 4. tankové divize) ukazuje příklad spolupráce. O StB mělo zjišťovat zájmy civilních osob, vizových cizinců a dip-

²¹ ABS, objektový svazek a. č. 1288, r. č. 028840, statická část.

lomatů kapitalistických zemí o vojenskou problematiku, sledovat problematiku příjezdů cizinců, diplomatů, cest čs. občanů do zahraničí, emigrace, vystěhování a žádostí o vycestování rodinných příslušníků vojáků, předávat poznatky související s vojenskými objekty, koordinovat využití tajných spolupracovníků v civilním přilehlém prostoru (obytné domy v sousedství vojenských objektů) a podílet se na akcích vyhledávaných krajskou správou StB s návazností na VKR. Všechny poznatky získané při uvedených činnostech mělo oddělení StB předávat oddělení VKR, které ale bylo samo plně odpovědné za kontrarozvědnou ochranu svěřených vojenských objektů. Jedinou další povinností bylo předávání zajímavých poznatků.²²

Z hlediska organizačního zajišťovalo sice okresní oddělení StB agendu tematicky totožnou s centrálními a krajskými součástmi (tzv. linie), ovšem v rozsahu přiměřeném skromnějším podmínkám okresu. Některé funkce z praktických důvodů zcela chyběly, například vlastní personální kapacity pro fyzické sledování, pro aplikaci zpravodajské techniky nebo pro vyšetřování. Okresní oddělení StB neudržovala například ani přímé styky se sovětskými poradci působícími v ČSSR nebo s partnery ze spřáteleného zahraničí.²³ Některé z těchto služeb zajišťovaly nadřazené součásti, zejména krajské správy StB, jiné pak zprostředkovaně centrální součásti StB. Podstatná je závislost na krajské správě StB, kterou okresní oddělení nemohlo při kontaktech s centrálními strukturami obcházet. Tyto závěry potvrzuje velmi výstižně například hodnocení náčelníka S StB Hradec Králové z konce roku 1967, které se vztahovalo k nové organizaci krajské struktury StB, zavedené v předcházejícím roce: okresní oddělení StB a skupiny StB se podílí na dobrých výsledcích správy. Sama existence oddělení a skupin je při zapojení všech prostředků kontrarozvědné činnosti na teritoriu daného okresu značnou prevencí. Těžiště jejich práce spočívá ve vyhledávání

²² ABS, objektový svazek a. č. B-1043, r. č. 028098, statická část, Součinnostní plán mezi O StB Havlíčkův Brod a OVKR VÚ 4553 Havlíčkův Brod v problematice ochrany vojenských objektů v posádce Havlíčkův Brod, 11. 2. 1986, náčelník O StB Havlíčkův Brod kpt. JUDr. Miloslav Kolářský a náčelník OVKR VÚ 4553 Havlíčkův Brod pplk. Josef Venc.

²³ Výjimkou byla sídla sovětských posádek na území ČSSR po srpnu 1968, kde existovala úzká součinnost StB a KGB při tzv. kontrarozvědné ochraně jednotek Střední skupiny sovětských vojsk. Jediným objektem sovětské armády v okrese byla vojenská komandatura zřízená na podzim roku 1968 v Havlíčkově Brodě, jejíž existence je doložena minimálně do roku 1975. Její „kontrarozvědnou ochranu“ ovšem zajišťovalo O StB Havlíčkův Brod jen ve spolupráci s československou vojenskou kontrarozvědkou.

činnosti ve všech problematikách, se zásadou, že všechny tzv. protistátní trestné činy s výjimkou § 105, 106, 112 trestního zákona (špionáž, záškodnictví, teror, ohrožení státního tajemství, poškozování zájmů republiky v cizině) a skupinových případů podvracení (§ 98) „rozpracovávají“²⁴ oddělení StB samostatně až do fáze trestního postihu; výslovně vyjmenované trestné činy jsou vzhledem k náročnosti předávány 2. odboru Správy StB Hradec Králové nebo jsou zpracovávány společně s přímou zodpovědností 2. odboru správy StB.²⁵

Vojenská kontrarozvědka byla přes svoji formální příslušnost k StB fakticky samostatnou službou, samozřejmě úzce napojenou na územní útvary Státní bezpečnosti.

Přes organizační změnu v roce 1977 nevznikly v okresech rozhodně žádné autonomní celky, funkční propojení s krajskými strukturami StB vždy převážilo nad případnými místními zájmy. Navíc celek okresní správy SNB byl stále dosti heterogenní, například jistou řevnivost mezi StB a VB se nepodařilo nikdy zcela odstranit.

Fungování okresního oddělení StB: propojení, metody činnosti

„Praktické, každodenní sepětí s masami pracujících se státními, hospodářskými a společenskými orgány a organizacemi, utvářející nerozbornou jednotu Sboru národní bezpečnosti a lidu, je naším trvalým, programovým úkolem.“
(ministr vnitra ČSSR Jaromír Obzina, 1980)

Ačkoli je tato publikace zaměřena především na strukturu a činnost StB, nelze zcela opomenout i ostatní součásti SNB, tvořící navíc v okrese od roku 1977 celek okresní správy SNB. Kromě formální podřízenosti náčelníku okresní správy existovala ještě jiná, důležitější osa řízení. V otázkách náplně činnosti bylo Okresní oddělení StB Havlíčkův Brod napojeno ze-

²⁴ Různé podoby slova „rozpracovávat“ patří mezi nejběžnější termíny užívané Státní bezpečností. „Rozpracování“ neznamenalo prostě sledování osoby, ale aktivní a všestranné zjišťování informací, cílevědomou aplikaci různých „nástrojů“ StB (tajných spolupracovníků, technických prostředků a opatření). Vzhledem k obtížnému nalezení vhodného synonyma je tento termín ve stejném významu používán a je označen uvozovkami.

²⁵ ABS, f. A 34 (II. správa SNB), inv. j. 2901, Zpráva o výsledcích operativní činnosti Správy StB Hradec Králové za rok 1967, 29. 12. 1967, náčelník správy StB pplk. Vladimír Strnadel.

jména na Správu Státní bezpečnosti Hradec Králové a jejím prostřednictvím třeba pak i přímo na centrální úroveň Státní bezpečnosti.²⁶ Toto propojení se projevovalo tak, že oddělení podávalo periodické i mimořádné informace o své činnosti podle požadavků krajské správy StB.²⁷ Dalším důležitým důsledkem tohoto vztahu bylo předávání poznatků s významem přesahujícím okres prostřednictvím statisticko-evidenčního odboru krajské správy StB (například pokud se získané poznatky týkaly osob žijících mimo území okresu nebo osob, o něž se zajímaly jiné součásti StB, nebo pokud měly poznatky obecnější platnost). Tato provázanost se projevovala i kontrolní činností krajské správy a instrukčními návštěvami na okresním oddělení, kdy byly kontrolovány jednotlivé svazky a spisy, navrhovány další opatření a postup. V některých případech byly konkrétní případy „rozpracovávány“ ve spolupráci okresního oddělení, odboru krajské správy, či dokonce některé z centrálních správ Státní bezpečnosti. To se týkalo například případů přesahujících rámec okresu či kraje. Typickým příkladem byli tzv. vízoví cizinci (tzn. návštěvníci z nekomunistických zemí), kteří cestovali po různých místech státu a byli Státní bezpečnosti automaticky podezřelí ze špionáže nebo z tzv. ideologické diverze. V oblasti boje proti

²⁶ Vývoj centrálních kontrarozvědných operativních součástí StB byl složitý. Do konce roku 1963 to byla II. správa MV (kontrarozvědka), III. správa MV (vnitřní zpravodajství) a IV. správa MV (ekonomická kontrarozvědka). Po reformě StB vznikla na počátku roku 1964 jednotná centrální kontrarozvědná složka StB – II. správa MV, která v sobě zahrnovala zahraniční, politickou i ekonomickou kontrarozvědku. Toto řešení bylo bez ohledu na dílčí úpravy v průběhu 60. let zásadně změněno až počátkem roku 1969, kdy II. správa tehdejší Federální správy zpravodajské služby měla svěřenu agendu zahraniční kontrarozvědky, kdežto vnitřní zpravodajství bylo přesunuto do kompetence správ StB České, respektive Slovenské socialistické republiky, a navíc mělo být v duchu reformy pražského jara výrazně zredukováno. Od tohoto řešení bylo upuštěno z více důvodů (kompetenční spory, přehodnocení priorit vzhledem k „normalizaci“) již koncem roku 1970, nicméně tehdejší II. správa FMV se podle dostupných pramenů zabývala nadále zejména agendou obrany proti zahraničnímu rozvědnému a ideologickému pronikání. V roce 1974 byly vytvořeny: II. správa FMV (správa kontrarozvědky pro boj s vnějším nepřítelem), X. správa FMV (správa kontrarozvědky pro boj s vnitřním nepřítelem) a XI. správa FMV (správa kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky). V roce 1979 bylo označení „správa FMV“ změněno na „správa SNB“. V létě 1988 byla opět vytvořena jednotná kontrarozvědka, II. správa SNB – Hlavní správa kontrarozvědky SNB. X. a XI. správa SNB byly organizačně zrušeny a jejich příslušníci začleněni do II. správy SNB.

²⁷ Z podkladů předávaných okresními odděleními a z vlastních písemností zpracovávala krajská správa StB řadu výstupních informací FMV. Byly to denní situační zprávy, čtvrtletní průběžné informace o výsledcích činnosti a roční hodnocení pracovních výsledků správy StB. Systém výstupních informací upravovaly Směrnice ke zpracování výstupních informací FMV vydané RMV ČSSR č. 12/1983 z 1. 7. 1983.

vnitřnímu nepříteli lze zmínit jako příklad disidenty dojíždějící na svoji soukromou chatu, chalupu či navštěvující své známé v teritoriu okresu. Stýkali se zde s přáteli a známými, kteří se třeba i nějakým způsobem podíleli na činnosti disentu, diskutovali, získávali informace nebo rozšiřovali samizdatovou a exilovou literaturu. V problematice ochrany ekonomiky to byly například vztahy podniků z různých částí státu. Při zajišťování „kontrarozvědné ochrany“ a utajení vojenských útvarů existovala velmi živá spolupráce oddělení StB s orgány vojenské kontrarozvědky příslušných vojenských útvarů v teritoriu okresu.

Úzká spolupráce existovala s uniformovanou složkou SNB – Veřejnou bezpečností. Veřejné bezpečnosti byly předávány poznatky o zjištěných trestných činech mimo I. hlavu zvláštní části trestního zákona a společně pak obě složky SNB zajišťovaly různá opatření spíše preventivního rázu (např. bezpečnostní situaci při politicky citlivých výročích a státních svátcích, kontrolní a preventivní akce týkající se mládeže a zejména ekonomiky apod.).

Okresní oddělení StB bylo v kontaktu s mnoha subjekty mimo SNB, buď přímo, nebo prostřednictvím náčelníka okresní správy SNB. Prvořadými partnery byly bezesporu struktury Komunistické strany Československa, na úrovni okresu to byl samozřejmě okresní výbor KSČ. Nejvyšší stranický orgán okresní organizace KSČ (tvořené všemi místními stranickými organizacemi na území okresu) představovala okresní konference KSČ. V době mezi jejími zasedáními byl nejvyšším stranickým orgánem okresní výbor, volený konferencí i současně s kontrolní a revizní komisí. Okresní výbor se scházel zhruba jen šestkrát ročně, proto volil ze svých členů předsednictvo, tajemníky a nejvyššího funkcionáře okresní organizace – vedoucího tajemníka OV KSČ. Tito funkcionáři představovali skutečné lokální vládcy. Okresní výbor KSČ byl relativně významnou převodovou mocenskou pákou. Měl kontrolní pravomoc po stranické linii nejen nad podřízenými městskými, závodními a místními výbory KSČ, ale i nad výrobními podniky a společenskými organizacemi tzv. Národní fronty. V důsledku to znamenalo, že pomocí tohoto systému byl každý občan buď jako zaměstnanec, student nebo člen společenské organizace (např. organizovanost v monopolním Revolučním odborovém hnutí) byla velmi vysoká) v pracovním i mimopracovním čase pod kontrolou KSČ.²⁸

²⁸ Srov. Vajdová, Zdeňka: Pozdní komunistické vládnutí na okresní úrovni. In: Hájek, Martin (ed.): Hierarchie jako přednost i slabina komunistického vládnutí. Dědictví komunistické vlády IV. Sborník příspěvků ze semináře konaného 11.–12. 9. 2003 v Praze. Sociologický ústav AV ČR, Praha 2003.

V letech 1960–1968 byl vedoucím tajemníkem OV KSČ Havlíčkův Brod Miroslav Jungman. V červnu 1968 se jím stal Jan Slavíček.²⁹ Ačkoliv byl v aparátu OV KSČ již od roku 1964 (tajemník pro řízení stranické práce v průmyslu), stal se v době pražského jara stoupencem reformy a v srpnu 1968 byl i delegátem mimořádného XIV. sjezdu KSČ. Přes jasné patrné snahy udržet se ve funkci ve změněných politických podmínkách nakonec musel v únoru 1970 opustit funkci a později i KSČ. Nahradil jej Vladimír Pešek, který se v pozici udržel až do roku 1984. Posledním vedoucím tajemníkem OV KSČ byl RSDr. Jiří Štěpán. Po něm sice ještě nastoupil v prosinci 1989 Václav Kandr, ovšem tehdy to byla významem již zcela jiná funkce.

Počet placených pracovníků OV KSČ Havlíčkův Brod stoupal, do počátku 70. let kolísal mezi 37–42 zaměstnanci, v roce 1973 vystoupal na dvaapadesát a do konce 80. let se držel na 52–56 zaměstnancích. Z nich byly asi dvě třetiny političtí funkcionáři a jedna třetina zaměstnanců zabezpečovala chod úřadu. V rámci OV KSČ působilo oddělení politicko-organizační, ideologické, oddělení „stranické práce v průmyslu“ a „stranické práce v zemědělství“. Žádný z funkcionářů ani zaměstnanců OV KSČ Havlíčkův Brod neměl jmenovitě na starosti bezpečnostní problematiku. Placným funkcionářem OV KSČ byl náčelník štábu okresního velitelství Lidových milicí, ovšem jeho pravomoc byla omezena skutečně jen na Lidové milice.

Počet členů KSČ na téměř stotisícovém okrese se pohyboval okolo deseti tisíc. K 1. lednu 1970 měla okresní organizace ještě 11 634 členů. Ovšem po ukončení pohovorů s členy strany zůstalo k 31. srpnu 1970 jen 8712 členů, stav se tedy snížil o 2922 osob (25,1 %). Největší úbytek byl zaznamenán na úseku školství (55,1 %) a v průmyslu (27,1 %), naopak k nejmenšímu úbytku došlo ve státních orgánech (8,6 %). Členství bylo od počátku roku 1970 ukončeno ve 2777 případech, z toho šlo o zrušení členství ve 2050 případech a 727 členů bylo ze strany vyloučeno. (Ostatní úbytek byl pravděpodobně přirozený).³⁰

²⁹ Dne 1. 8. 1972 byl O StB Havlíčkův Brod registrován na jméno Jana Slavíčka (1929) pod r. č. 11350 spis prověřované osoby s krycím názvem „Tajemník“. V roce 1976 byl Slavíček zařazen do akce „Klobouk“ související s V. sjezdem KSČ a 8. 10. 1976 s ním StB provedla tzv. preventivně-výchovný pohovor. Později byl spis registrován jako spis tzv. nepřátelské osoby II. kategorie v problematice tzv. pravice.

³⁰ Státní okresní archiv Havlíčkův Brod (dále SOkA), f. OV KSČ, karton 50, Jednání předsednictva OV KSČ ze dne 16. 9. 1970.

V samotném aparátu OV KSČ Havlíčkův Brod se ve druhé polovině roku 1985 objevil jako stážista i jeden příslušník StB, Josef Pavlas,³¹ tehdy ale ještě ve funkci zástupce náčelníka Obvodního oddělení VB Chotěboř. Až do pražského jara 1968 nebyl pravděpodobně SNB v okresním výboru KSČ zastoupen. Až na mimořádné okresní konferenci v červnu 1968 byl do funkce kandidáta a v září 1969 člena okresního výboru zvolen náčelník oddělení VB Jaroslav Sochor, ovšem Státní bezpečnost byla stále mimo tyto stranické struktury. Teprve na počátku „normalizace“ byl za svůj kladný postoj k okupaci své vlasti kooptován do OV KSČ náčelník O StB Jaroslav Rus. Nicméně ani on nebyl zvolen do užšího vedení předsednictva. Od té doby byla účast náčelníků O StB v OV KSČ častější (nejméně Jaroslav Líbal v letech 1981–1988).

Oddělení StB ale informovalo OV KSČ o bezpečnostní situaci. Například koncem roku 1964 byla předána OV KSČ v Havlíčkově Brodě Zpráva o činnosti Okresního oddělení MV Havlíčkův Brod za rok 1964. Byla to upravená verze služební výroční zprávy, v níž byla více zdůrazňována politická linie, rozhodnutí stranických orgánů a v přehledu aktivit byly konkrétní akce uváděny s anonymizováním „rozpracovávaných“ osob. Pozornost byla věnována kádrovému stavu oddělení a z konspiračních důvodů nebyly zmiňovány agenturně operativní prostředky či metody.³² V plánu práce oddělení na rok 1972 je otázka spolupráce s OV KSČ spojena se členstvím Jaroslava Ruse v tomto orgánu a uvažuje se o předávání infor-

³¹ Služební životopis Josefa Pavlase nepatří mezi zcela typické: Pavlas, Josef (1952), absolvent střední zemědělské technické školy, 24. 1. 1970 člen KSČ, 1. 3. 1972 byl přijat k SNB – Pohotovostní pluk VB, poté zařazen u složky VB, mezitím mj. 1. 7. – 30. 12. 1978 stáž u odboru státní administrativy KV KSČ Praha a od 15. 8. 1985 do 31. 1. 1986 stáž na OV KSČ Havlíčkův Brod. Od 1. 9. 1985 kpt., 1. 3. 1986 pověřen funkcí zástupce náčelníka OS SNB Havlíčkův Brod pro politickovýchovnou práci, 1. 10. 1986 zařazen do funkce referenta oddělení StB OS SNB Havlíčkův Brod (problematika vnitřního zpravodajství, zejména církve („nepovolené náboženské sekty, nepovolené náboženské společnosti a laický apoštolát“), 1. 9. 1987 vyslán k dálkovému studiu Vysoké školy politické ÚV KSČ, 1. 10. 1987 přeřazen na II. správu SNB (problematika rozvedky USA), 12. 12. 1989 odvolán ze studia VŠP ÚV KSČ, při prověrkách na jaře roku 1990 byl sice prověřen, ale již 31. 12. 1990 propuštěn ze služebního poměru příslušníka SNB. ABS, personální spis Josefa Pavlase.

³² ABS, f. B 5 1/II (S StB Hradec Králové), inv. j. 1, Zpráva o činnosti OO MV Havlíčkův Brod za rok 1964, 21. 1. 1965, náčelník oddělení kpt. Jaroslav Rus. Všechny informace pro nadřízené složky signoval vždy náčelník oddělení, ačkoliv je nepochybně osobně nezpracovával.

mací o státobezpečnostní situaci v okrese.³³ Od roku 1977 byla zavedena praxe, kdy náčelník OS SNB průběžně projednával s vedoucím tajemníkem OV KSC bezpečnostní situaci v okrese, přijímaná opatření i zásadní kadrové a organizační otázky SNB.

Partnerem StB byl i okresní prokurátor, ačkoli vyšetřováním „státobezpečnostních“ trestných činů se oddělení StB přímo nezabývalo, plnilo případně jen úkoly na vyžádání vyšetřovatelů krajské správy StB. Významným partnerem byl okresní národní výbor, zejména při zajišťování veřejného pořádku, bytových záležitostí příslušníků a dislokace složek SNB v okrese. Náčelníci OS SNB byli členy rady obrany okresu, což umožňovalo ovlivňovat místní bezpečnostní situaci.

Spolupráce byla zajištěna i se štáby Lidových milicí, se všemi hospodářskými orgány a organizacemi v nejrůznějších záležitostech podle aktuální potřeby. Přímým partnerem při prosazování zájmů StB mohly být dokonce i komunistickou stranou kontrolované povolené nekomunistické politické strany. To dokládá například intervence Státní bezpečnosti v případě tajně vysvěceného kněze Milana Šulce, jinak člena okresního výboru Československé strany lidové a současně ekonomického náměstka družstva Jednota v Havlíčkově Brodě. Od roku 1981 StB sledovala jeho úředně nepovolenou kněžskou činnost, když v obci Maleč vedl bohoslužby a připravoval děti na první svate přijímání. V roce 1985 Státní bezpečnost přes okresní výbor ČSL zajistila tzv. preventivní opatření: vedoucí tajemník krajského výboru ČSL a poslanec České národní rady Stanislav Chytráček zbavil Šulce všech stranických funkcí z důvodu ztráty důvěry.³⁴

Stejně jako pro součásti StB na úrovni kraje či na úrovni celostátní bylo pro okresní oddělení StB klíčovým nástrojem napojení na tamní struktury strany a státu. Jejich prostřednictvím bylo ovlivňováno relativně malým kolektivem oddělení obyvatelstvo celého okresu. Základem úspěchu byla kontrola a ovlivňování celého systému. V období 1960–1989 dosahovala StB kontroly a vlivu spíše nenápadnou administrativní činností než otevřeným násilím a viditelnými gesty.

³³ ABS, f. B 5 1/II, inv. j. 10, Roční prováděcí plán práce O StB Havlíčkův Brod v oblasti politické na rok 1972.

³⁴ ABS, a. č. 991142 MV, r. č. 19612, osobní svazek vedený na Milana Šulce, s. 3–4, Návrh na uložení signálního svazku do archivu, 16. 12. 1985, npor. Pavel Bulant. Jednalo se o signální svazek s krycím jménem „Říman“.

Nástroje činnosti – agenturní síť a technické prostředky v podmínkách okresu

Na úrovni okresu se setkáváme jen s operativními složkami StB – s kontrarozvědkou. V náplni práce příslušníků kontrarozvědky StB (interně „pracovníků československé kontrarozvědky“) byla rozlišována na jedné straně zpravodajská činnost a na druhé straně „kontrarozvědné rozpracování“⁷⁰ k ochraně zájmů státu, k odhalování, dokumentování a zamezování trestných činů a nežádoucích aktivit zejména tzv. protistátního charakteru. Při zpravodajské činnosti měli příslušníci StB využívat zejména tajné spolupracovníky, důvěrníky a oficiální prameny, výjimečně pak zpravodajskou techniku a sledování. Při „kontrarozvědném rozpracování“ zejména tajné spolupracovníky, zpravodajskou techniku a sledování. K dokumentaci trestné činnosti při „kontrarozvědném rozpracování“ mohlo být využíváno při dodržení zásad konspirace i kriminalistických metod, k doplnění pak i bezpečnostních evidencí a archivů, evidencí soudů nebo jiných institucí, dále tzv. vytěžování oznamovatelů, odborníků nebo i jiných osob.⁷¹

Nejtypičtějším „nástroji“ operativy StB byli spolupracovníci různého typu. Základní rozdělení kategorií se v průběhu let významně neměnilo. Tuto otázku upravovala příslušná směrnice A-oper-I-3.⁷² V období let 1962 až 1972 existovaly ve Státní bezpečnosti čtyři kategorie tajných spolupracovníků. Dále uvedené charakteristiky jsou obecné, detailní popis kategorií je možno zjistit jak z originálních směrnic, tak z již publikované literatury:⁷³

⁷⁰ Jeden ze specifických a často užívaných termínů StB znamenal v podstatě „aktivní zájem“ o osobu či objekt.

⁷¹ Směrnice pro činnost pracovníků kontrarozvědky A-oper-I-1, vydaná RMV ČSSR č. 2/1978 z 25. 1. 1978, I.–III. část. Směrnice byla podrobně citována a komentována In: Žáček, Pavel: Přísně tajné. Státní bezpečnost za normalizace. Vybrané směrnice a metodické pokyny politické policie z let 1978–1989. Votobia, Praha 2001.

⁷² Sledované období pokrývalo několik novel této směrnice určující vztahy s tajnými spolupracovníky. Směrnice byla vydávána formou rozkazu ministra vnitřní se stupněm utajení „přísně tajné“. Jedná se o Tajný rozkaz ministra vnitřní (dále TRMV) č. 72/1954 z 20. 4. 1954 (Směrnice o agenturně operativní práci), RMV č. 13/1962 z 16. 5. 1962 (Směrnice pro agenturně operativní práci Státní bezpečnosti), RMV č. 8/1972 z 16. 2. 1972 (Směrnice pro práci s tajnými spolupracovníky československé kontrarozvědky) a RMV č. 3/1978 z 25. 1. 1978 (Směrnice pro práci se spolupracovníky kontrarozvědky).

⁷³ Srov. Gula, Marián: Vývoj typů spolupracovníků kontrarozvědky StB ve směrnicích pro agenturní práci. In: Securitas Imperii I. ÚDV, Praha 1994, s. 6–17; Žáček, Pavel: Přísně tajné. Státní bezpečnost za normalizace; Žáček, Pavel: „Ostrá zbraň“ Státní bezpečnosti. Spolupracovníci StB ve směrnicích pro agenturně operativní práci 1947–1989. In: Blažek, Petr (ed.): Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1989. ÚČD FF UK a Dokořán, Praha 2005.

- agent – tajný spolupracovník schopný aktivně „rozpracovávat“ zadané osoby a prostředí; byl získáván „především na dobrovolném, zejména vlasteneckém základě, převážně z řad čestných a politicky uvědomnělých [!] občanů, kteří jsou ochotni pomáhat Státní bezpečnosti“.
- informátor – tajný spolupracovník, jehož úkolem bylo získávat poznatky nikoliv aktivním úsilím v konkrétních případech, ale především prostřednictvím svého výhodného postavení v důležitých objektech, v místech výskytu „nepřátel“, v pohraničí apod. Informátor pomáhal StB plnit dílčí úkoly (např. při nasazování operativní techniky nebo získávání informací k tzv. ustanovování osob⁷⁴).
- rezident – „politicky vyspělý, naprosto spolehlivý a životně zkušený tajný spolupracovník“, jehož úkolem bylo v izolovaných a špatně přístupných objektech řídit síť tajných spolupracovníků. Jednalo se většinou o hotely nebo podniky, kde byla setkávání tajného spolupracovníka s kádrovým příslušníkem StB obtížně utajitelná. Rezidentem se mohl stát jen velmi osvědčený a prověřený tajný spolupracovník nebo bývalý příslušník StB v občanském zaměstnání. Tato kategorie se vyskytovala jen velmi zřídka, v okrese Havlíčkův Brod vůbec.
- majitel konspiračního nebo propůjčeného bytu – konspirační byt byl prostor určený pro schůzky se spolehlivými tajnými spolupracovníky, oficiálně krytý tajným spolupracovníkem nebo kádrovým příslušníkem StB jako zdánlivým nájemníkem, který k tomuto účelu využíval krycí („legálně“ zfalšované) doklady. Propůjčený byt byl poskytován na určitou potřebnou dobu k využití od jeho držitele – tajného spolupracovníka.

Mimo tyto stanovené a evidované kategorie byla definována i kategorie „důvěrník“ nikoliv jako tajný spolupracovník, ale v podstatě především jako informační zdroj předávající zprávy získávané pasivním způsobem v místech jeho působení.⁷⁵

Systém tajných spolupracovníků StB v období let 1972–1990 se od předchozího období mírně lišil.⁷⁶ Byly stanoveny dva druhy spolupracov-

⁷⁴ Termíny „ustanovka“, „ustanovit“ užívané často StB (existoval formulář „požadavek na ustanovku“) znamenaly získání základních dat osoby k přesnému určení její identity.

⁷⁵ ABS, RMV č. 13/1962 z 16. 5. 1962 (Směrnice pro agenturně operativní práci Státní bezpečnosti).

⁷⁶ ABS, RMV č. 8/1972 z 16. 2. 1972 (Směrnice pro práci s tajnými spolupracovníky československé kontrarozvědky) byl roku 1978 nahrazen RMV č. 3/1978 z 25. 1. 1978 (Směrnice pro práci se spolupracovníky kontrarozvědky). V obsahu se směrnice z r. 1978 od předcházející významně neliší a není zcela jasné, co bylo příčinou jejího vydání. Jediným zjištěným konkrétním důvodem bylo pravděpodobně vyzrazení předcházející směrnice nepříteli agentem britské zpravodajské služby ve Státní bezpečnosti mjr. II. správy FMV Miloslavem Kročou, zjištěné StB po jeho smrti v r. 1976.

níků: tajní spolupracovníci a důvěrníci. Tajní spolupracovníci byli získáváni a poté využíváni utajeně. Nesměli být vybíráni z řad funkcionářů KSČ a vyšších státních funkcionářů. Mohli být získáváni na základě „ideových pohnutek kandidáta“, „hmotných výhod“ nebo „zjištěných kompromitujících okolností“. Spolupráce měla být dobrovolná, jen v případě ohrožení zvláště důležitých státních zájmů bylo možné ke spolupráci přinutit (např. v případě ohrožení terorismem, sabotážemi, záškodnictvím apod.). Všechny zásady a předpoklady stanovené směrnicemi platily ale jen do určité míry, v praxi je příslušníci StB vykládali a aplikovali podle situace a svých potřeb. Tajní spolupracovníci se v období let 1972–1990 dělili do kategorií s již známým obsahem:

- agent,
- rezident,
- držitel propůjčeného bytu – tato kategorie byla mezi prostory pro setkávání spolupracovníků s příslušníky StB nejběžnější. Na rozdíl od propůjčených bytů byli držiteli konspiračních bytů nyní až na výjimky kádroví příslušníci StB, kteří je získávali od bytových podniků apod. na cizí jména s využitím krycích dokladů.

Důvěrník byl druhým typem spolupracovníka StB a současně jeho jedinou kategorií. Převzal dosavadní roli informátora a do určité míry i důvěrníka podle dřívější definice, na rozdíl od něj byl ale jeho spis evidován obdobně jako ostatní svazky a spisy StB. Styky s důvěrníkem se na jeho výslovné přání mohly (ale nemusely) utajovat. Důvěrníci mohli být získáváni „z řad spolehlivých čs. občanů, včetně členů KSČ“. K schůzkám s nimi nemohlo být využíváno konspiračních a propůjčených bytů a docházelo k nim i na veřejnosti či na pracovištích důvěrníků.⁷⁷

Roli neevidovaného příležitostného sdělovatele a pomocníka převzal tzv. aktiv, což byl v praxi často podnikový funkcionář na klíčovém místě (ředitel či náměstek ředitele podniku, vedoucí kádrového odboru, ředitel školy apod.), který na požádání příslušníků StB podával potřebné informace nebo vykonával opatření v rámci své pracovní působnosti navrhovaná či požadovaná Státní bezpečností, samozřejmě včetně kádrových. Kontakt s takovým „aktivem“ nemusel být utajován. Na „aktiva“ nebyl veden žádný svazek nebo spis a existence spolupráce byla spíše faktická než formálně vedená. Tato evidenčně nepodchycená a neregulovaná oblast byla velkým prostorem pro zneužívání moci.

⁷⁷ RMV č. 8/1972 z 16. 2. 1972 (Směrnice pro práci s tajnými spolupracovníky československé kontrarozvědky).

Tajní spolupracovníci byli evidováni v registrech svazků. Registry, v podstatě původně jednacích protokoly, v nichž byly spisy či svazky spolupracovníků evidovány jako úřední spisy pod číslem jednacím (tzn. registračním číslem), byly vedeny samostatně pro každou krajskou správu a zvláště i pro centrálu StB. U svazků mohla být měněna jejich krycí jména, druh a celý svazek mohl být i postupován na jiný odbor či oddělení jak v rámci vlastní součásti, tak i jiné součásti StB.⁷⁸ Registr svazků obsahoval základní údaje o vzniku, existenci a osudu svazku (spisu). Bylo to datum zapsání do registru (úřední počátek spolupráce, pokud není známo konkrétnější datum „verbovky“) a pořadové číslo v registru, které znamenalo registrační číslo, jímž býval tajný spolupracovník v případě potřeby z důvodu konspirace v dokumentech StB zmiňován (případně i krycím jménem). Dále byl v registru uveden druh svazku (spisu) a případně i datum změny jeho kategorie. Nalezneme zde i skutečné jméno, příjmení a datum narození registrované osoby, součást, která nechala svazek (spis) zaregistrovat, jméno operativního pracovníka, který jej převzal k řízení, případně změny řídicí součásti, datum uložení do archivu (případně datum zničení) a různé poznámky o pohybu a změnách svazku (spisu).

Vlastní svazek tajného spolupracovníka měl pevně danou strukturu předepsaných úředních dokumentů. Kromě obsahu svazku a rejstříku osob obsahoval návrhy na založení, návrhy na získání ke spolupráci, memoranda s dostupnými údaji o kandidátovi spolupráce. Dále zahrnoval písemný slib spolupráce s StB, zprávy o průběhu schůzek, periodická vyhodnocení spolupráce, plány výchovy a další spolupráce, prověřkové zprávy z různých zdrojů o tajném spolupracovníkovi, návrh na ukončení spolupráce a případně i další dokumenty.

Ani registr svazků ani vlastní svazek se nikdy nedostal do rukou tajného spolupracovníka. Ten také nebyl informován o tom, jak vypadá písemná podoba jeho spolupráce. Svazky byly vedeny ve stupni utajení „přísně tajné“.

O vývoji počtu spolupracovníků Oddělení StB Havlíčkův Brod nejsou k dispozici pravidelné údaje za delší časové období. Koncem roku 1964 činil celkový stav devětapadesát tajných spolupracovníků (jedenadvacet

⁷⁸ Registry svazků byly zavedeny na jaře roku 1954 (nepochybně podle sovětského vzoru). Zprvu existovalo více druhů podle kategorie svazků, později byl systém postupně zjednodušován. Ovšem vždy existovaly samostatné registry pro každý kraj (nebo do roku 1959 i samostatný pro Správu MV Jáchymov) a pro centrálu StB. Do krajských registrů zapisovala své svazky i okresní oddělení nebo do konce roku 1968 i operativní složky Sboru nápravné výchovy. Dnešní tzv. Cibulkovy seznamy nebo oficiální seznamy tajných spolupracovníků zveřejněné na základě zákona č. 107/2002 Sb. vznikly přepisem údajů právě z registrů svazků.

agentů a osmatřicet informátorů), třináct majitelů konspiračních nebo propůjčených bytů a 138 důvěrníků.⁷⁹ K 1. lednu 1968 to bylo pětáctýřicet tajných spolupracovníků, tři majitelé propůjčených bytů a jeden kandidát tajné spolupráce. V období rapidního „poklesu popularity“ StB v roce 1968 ale přišlo oddělení o jednadvacet tajných spolupracovníků (povzbuzení politickou situací odmítli další spolupráci), získalo naopak jen jednoho a k 27. prosinci 1968 pak činil stav jednadvacet tajných spolupracovníků, tři majitelé propůjčených bytů a jeden kandidát tajné spolupráce.⁸⁰ K 26. listopadu 1971 šlo o čtrnáct tajných spolupracovníků (sedm agentů a sedm informátorů) a tři kandidáty tajné spolupráce v kategorii informátor.⁸¹ K 29. listopadu 1972 to bylo opět čtrnáct tajných spolupracovníků, z nichž bylo v průběhu roku 1972 celkem sedm ze sítě vyřazeno a sedm nových získáno.

Z roku 1972 se dochovaly zajímavé údaje o struktuře agenturní sítě v rámci celého Východočeského kraje, i když se z údajů nedá přímo vyvodit konkrétní stav v okrese Havlíčkův Brod. K 1. říjnu 1972 bylo v síti krajské správy StB včetně všech okresů celkem 339 tajných spolupracovníků. Z nich 118 spolupracovalo kratší dobu než jeden rok, dvaosmdesát méně než pět let a 139 déle než pět let. Z řad „pracující inteligence“ pocházelo 235 tajných spolupracovníků, třiačtyřicet z prostředí dělníků, ostatních pracujících bylo čtyřicet, čtrnáct bez pracovního poměru, dva z řad osob samostatně výdělečně činných a pět cizinců. Čtyři tajní spolupracovníci byli zaměstnáni ve „svodných a řídicích orgánech“, dvanáct ve výzkumu a 102 ve výrobě. Šest bylo ve styku s kádrovými rozvědčíky, třiasedmdesát tajných spolupracovníků vyjíždělo častěji do kapitalistických států, čtrnáct mělo napojení na vnějšího nepřítele, jedenáct bylo německé národnosti. Podle věku převažovali 40–50letí, čtrnáct tajných spolupracovníků bylo starších 60 let, ve věku 21 let a méně byli čtyři. 251 tajných spolupracovníků ovládalo němčinu, sedmdesát angličtinu, čtyřicet francouzštinu a šestasedmdesát jiné jazyky. Vysokoškoláků bylo 105, středoškoláků 119 a základní vzdělání mělo 115 tajných spolupracovníků. Důvěrníků bylo 342.⁸²

K 1. květnu 1977 bylo Oddělením StB Havlíčkův Brod vedeno pětáctřicet svazků tajných spolupracovníků a čtyřicet spisů důvěrníků. K témuž

⁷⁹ ABS, f. B 5 I/II, inv. j. 1, Zpráva o činnosti OO MV Havlíčkův Brod za rok 1964.

⁸⁰ Tamtéž, inv. j. 4, Zpráva o činnosti Oddělení StB Havlíčkův Brod za rok 1968.

⁸¹ ABS, f. B 5 I/II, inv. j. 9, Vyhodnocení operativních prostředků Oddělení StB Havlíčkův Brod k 26. 11. 1971.

⁸² ABS, f. A 34, inv. j. 3541, Hodnocení pracovních výsledků za III. čtvrtletí 1972, 4. 10. 1972, náčelník Správy StB Hradec Králové pplk. RSDr. Vladimír Krejčík.

datu bylo v rámci Východočeského kraje (deset okresů) vedeno 459 svazků agentů, pětáctyřicet svazků držitelů konspiračních a propůjčených bytů, devětapadesát spisů kandidátů tajné spolupráce a 744 spisů důvěrníků.⁸³

Jak vypadal systém získávání a řízení tajných spolupracovníků obecně a jak konkrétně na úrovni okresu? Příslušník StB vytypoval vhodného kandidáta tajné spolupráce. Nějakým způsobem bylo naaranžováno první setkání. Pro StB byl velmi vítaný případ, když občan něco od státu potřeboval, například složitě získanou možnost krátkodobého vycestování do nesocialistického státu nebo Jugoslávie. Vítané bylo i to, když měl nějaké problémy se státem, dostal se například do situace, kdy mu hrozila sankce, postih nebo omezení. Záleželo na tom, co byl pro splnění svého cíle schopen obětovat, zda byl ochoten nést odpovědnost za své jednání. Vždy bylo možné nechtít po státu nic, nebát se nést odpovědnost a být svobodný, nebo vejít do dialogu s mocí, ale s určitým rizikem. Jiný případ nastal, když StB zkrátka potřebovala získat v nějakém důležitém odvětví nebo prostředí informační zdroj. Ze zúčastněných lidí (zaměstnanců, obyvatel, členů společenské skupiny) vytypovala nejslabšího jedince, začala o něm sbírat informace a hledala jeho slabé místo, pro něj zajímavé nebo citlivé téma, přes něž by jej mohla nenápadně a účinně oslovit. Na tomto principu v podstatě probíhalo tipování na všech úrovních.

Po souhlasu nadřízených s tipem na kandidáta jej operativní pracovník začal prověřovat. Jestliže jej shledal vhodným, pak jej i získal ke spolupráci na základě dalšího schváleného písemného návrhu. Vhodnost kandidáta nebyla měřitelná objektivním způsobem a závisela na více faktorech. Návrh podléhal v případě okresního oddělení StB schválení náčelníka krajské správy StB. U informátora (od roku 1972 důvěrníka) byl stupeň souhlasu o řád nižší, návrh tedy schvaloval náčelník některého z odborů krajské správy StB. Prověřkové období mělo trvat u agenta maximálně šest, u informátora tři měsíce. Pokud se do té doby kandidát neosvědčil, neměl být vázán. V praxi je ale doloženo i výrazné překračování těchto prověřkových lhůt. Až ve směrnicích z roku 1978 se uvádí druh spisu „kandidát tajné spolupráce“, do té doby byly podklady kandidátů vedeny jako neevi-dované. Směrnice pro agenturně operativní práci StB výslovně dovolovaly získávat tajné spolupracovníky s využitím kompromitujících materiálů, tedy vydíráním. Tyto kompromitující informace měly mít maximálně charakter poznatků o „*drobné trestné činnosti, porušování zásad socialistického soužití, porušování pracovních povinností apod.*“

⁸³ ABS, f. A 33, inv. j. 52, Návrh organizačního uspořádání činnosti StB v okresech Východočeského kraje v r. 1977.

Při aktu vlastního získání ke spolupráci byl kromě budoucího „řídícího orgána“ přítomen jeho nadřízený nebo jím pověřený příslušník StB. Byla to nepochybně kontrola jak „řídícího orgána“, tak zřejmě i skrytý signál pro kandidáta spolupráce, že není ve styku jen s jedincem, ale s organizací, jejíž reprezentant, jeden z náčelníků, se s ním přišel seznámit. Pro získávací pohovor mělo být voleno místo zaručující „utajení a nerušený průběh“. V praxi Okresního oddělení StB Havlíčkův Brod to byly většinou úřadovny oddělení StB v jiných, zejména sousedních okresech. Z prostudovaných třinácti dochovaných svazků agentů získaných v období let 1975–1985 Oddělením StB Havlíčkův Brod to byly v sedmi případech prostory Oddělení StB Jihlava, jednou Oddělení StB Kutná Hora, Chrudim a Žďár nad Sázavou. Ve dvou případech proběhla „verbovka“⁸⁴ pod krytím úředního jednání na Oddělení pasů a víz přímo v Havlíčkově Brodě a jednou na soukromé chatě příslušníka StB. Na místa mimo Havlíčkův Brod byl kandidát zpravidla odvezen služebním autem z předem dohodnutého stanoviště a po pohovoru byl opět přivezen zpátky.

V dostupných svazcích agentů Oddělení StB Havlíčkův Brod se často opakuje průběh „verbování“. Příslušník StB úvodem schůzky představil kandidáta nadřízenému a začal hovořit o jeho budoucnosti, o plánech v zaměstnání, v životě, při cestách do zahraničí. Po této nevyslovené hrozbě vyhodnotil pozitivně dosavadní výsledky kontaktů s adeptem a uzavřel hodnocení tím, že je nyní na čase stvrdit to, co bylo již vykonáno, písemným slibem. Tak kandidát ukáže, že to myslí opravdu vážně, a také pro StB to bude signál, že na jeho zájmy musí brát ohled. Vzhledem k rozsáhlým skartacím spisů KTS nelze doložit, kolik kandidátů (a zda vůbec) odolalo takové argumentaci. V dochovaných svazcích, v nichž se o uvedeném průběhu hovoří, byla tato taktika podle podání pisatele (příslušníka StB) vždy úspěšná a kandidát se zmožil maximálně na námitku, že toho moc neví a že jeho informace nebudou příliš významné. Nový tajný spolupracovník měl při získání („verbovce“) podepisovat písemný závazek (slib), podle směrnic A-oper-I-3 mohl ale stačit i ústní souhlas, pokud by vyžadování písemného slibu narušilo vztah agenta k StB. Krycí jméno si mohl tajný spolupracovník zvolit sám nebo mu je určil „řídící orgán“.

Po souhlasu agenta následovala instruktaž – pravidla o utajení (konspiraci), zásady spolupráce s StB, uložení konkrétních úkolů a dojednání

⁸⁴ Termín „verbovka“ je dalším výrazem z terminologie StB, který pochází pravděpodobně z ruštiny; znamená pohovor při získání ke spolupráci. Od tohoto slova se odvozovaly i další výrazy jako „verbovečný“ (např. pohovor či návrh), „verbovčík“ (osoba získávající někoho ke spolupráci) či „převerbovat“ (získání protivníkovy tajného spolupracovníka ke spolupráci).

způsobu spojení. Směrnice hovořily o spojení osobním a teoreticky i písemným (přes „přepážku“ – krycí adresu), ale v praxi okresního oddělení bylo využíváno výhradně spojení osobní. Telefon byl využíván pouze k případnému dojednání mimořádné schůzky. Pro tento způsob bylo sjednáno individuální heslo, kterým se „řídící orgán“ nebo jím pověřený příslušník StB tajnému spolupracovníkovi v telefonu prokázal. Schůzky byly dojednávány dopředu s případným náhradním termínem. Periodicita schůzek byla zpravidla jeden, maximálně tři měsíce.

V praxi se vyskytovaly případy, kdy byl tajný spolupracovník „verbován“ otevřeně pod nátlakem, zcela bez předchozího období „kandidatury“. Byla to jistá metoda šoku, například když byl kandidát spolupráce seznámen s kompromitujícími informacemi a na místě mu byla dána možnost buď podepsat spolupráci, nebo riskovat nějakou újmu na sobě či na jiných. Toto vydírání bylo využito buď u zvláště výhodných výchozích podmínek pro StB, nebo bylo dokonce doporučeno i směrnicemi, v nichž se hovořilo o možnosti vynucovat spolupráci v případě ohrožení zvláště důležitých státních zájmů (bezprostřední nebezpečí terorismu, sabotáže, záškodnictví...), což se dalo široce aplikovat prakticky na každou situaci.⁸⁵

V roce 1954 byl příslušníky tehdejšího Okresního oddělení MV Chotěboř „verbován“ informátor s krycím jménem „Jenda“. K získání bylo využito informace, že do vymezených prostor „přísně tajné výroby“ podniku Chotěbořské strojírny vpustil nepovolané osoby. O špionáž rozhodně nešlo, v mimopracovní době byl v režimovém prostoru jediný dostupný psací stroj, na němž servisní technik z jiného podniku mohl sepsat potřebné dokumenty o opravě zařízení důležitého pro výrobu. Přesto takové porušení povinností mohlo mít pro provinilce v dané době fatální následky. Informátor, od roku 1972 agent „Jenda“, spolupracoval pak se Státní bezpečností celých 33 let. V návrhu na ukončení spolupráce se nachází zmínka o tom, že původní důvod vzniku spolupráce postupem času pozbyl důležitosti, „Jenda“ získal o spolupráci zájem a nepřerušil ji na rozdíl od řady jiných tajných spolupracovníků ani v letech 1968–1969. Je to jeden z řady příkladů, kde úřední mluva dokumentů bohužel nedává možnost příliš

>
*Ukázka z personálního spisu Pavla Bulanta.
Přes poněkud komický obsah naznačuje,
že tajní spolupracovníci nemohli existovat jen na papíře.
(Zdroj: ABS, personální spis Pavla Bulanta)*

⁸⁵ Např. A-oper-I-3 ve znění RMV ČSSR č. 8/1972, čl. 49.

OS-SNB, odd. Státní bezpečnosti

Havličkův Brod

V Havl. Brodě dne 3.1.1984

V y j á d ě n í

K nesplnění zpravodajského prostředku z roku 1983 pro
náčelníka O-Stb Havličkův Brod.

V roce 1983 jsem měl získat zpravodajský prostředek
do problematiky sekt na okrese Havličkův Brod. Z tohoto
důvodu byl vytypován KTS "STRCJAŘ" se kterým jsem byl v
pravidelném kontaktu. Ke konci roku 1983 jsem zpracoval
návrh na získání ke spolupráci, který zástupce náčelníka
S-Stb Hradec Králové podepsal. Vzhledem k tomu, že jsem
měl návrh na získání ke spolupráci podepsaný do čtvrtletního
hlášení za čtvrté čtvrtletí⁴⁵ jsem neposal, že zpravodajský
prostředek byl splněn. Opomenutím a vlastní nedbalostí došlo
k tomu, že nebyla zpracována zpráva o získání a zpravodajský
prostředek nebyl zaregistrován na SEO S-Stb Hradec Králové,
čímž v roce 1983 nedošlo ke splnění zpravodajského prostředku
po linii X.S.SNB.

Z uvedeného případu jsem si vzal poučení a podobné
administrativní nedostatky se v příštím období nebudou nikdy
opakovat.

Vypracoval: npr. Bulant P vel

pochopit zvláštní vývoj dlouholetého vztahu původně vydírané oběti a Státní bezpečnosti.⁸⁶

Silnou vypovídací hodnotu má i záznam o „verbovce“ agenta „Doub-ravy“ ze 14. srpna 1974. Náčelník 1. oddělení I. odboru Správy StB Hradec Králové pplk. Jiří Bobr nejprve k vyhlédnutému kandidátovi pronikl na pracoviště v Chotěboři „pod legendou“ pracovníka nadřízeného ministerstva.⁸⁷ V kanceláři se představil jako příslušník StB a požádal kandidáta, aby se okamžitě uvolnil ze zaměstnání, že s ním potřebuje mluvit „o některých problémech k jeho vlastní osobě“. Po dohodě nastoupil kandidát za městem do služebního auta a byl odvezen na Oddělení StB ve Žďáru nad Sázavou. Příslušníci s ním hovořili o stycích s cizincem A., které nehlásil ani kandidát ani jeho syn (voják z povolání), který to měl služebně výslovně uloženo. Sám adept se nabídl, že podle potřeb Státní bezpečnosti vyjasní, co bude třeba. „Na tuto nabídku bylo reagováno tak, že sice z jeho strany je to hezké, a na druhé straně [je] povinnost hlásit všechny skutečnosti, které by mohly poškodit naši republiku, obzvlášť když jde o styk s cizincem takového formátu, jako je A [...], a proč s tímto problémem nepřišel již dříve, hned z prvopočátku s ohledem na své děti a zvláště syna M [...], který zanedbal svoji povinnost. Kandidát všechny uvedené skutečnosti přiznal a znovu opakoval, že si je nyní toho plně vědom a že je ochoten s námi spolupracovat a odčinit chyby, kterých se svým nerozvážným jednáním dopustil, a popravdě nás informovat o všem, co nás bude zajímat. Na základě nabídky kandidáta ke spolupráci s orgány StB byla tato přijata s tím, že kandidát vlastnoručně napíše prohlášení o své dobrovolné pomoci orgánům SNB v boji proti vnějšímu i vnitřnímu nepříteli při ochraně naší republiky.“⁸⁸

Po zahájení spolupráce nastaly všední dny. Fakt spolupráce se pro tajného spolupracovníka projevoval nejmarkantněji již zmíněnými schůzkami s „řídícím orgánem“. Ten se z důvodu stability vztahu pokud možno

⁸⁶ ABS, a. č. 971394 MV, r. č. 10016, krycí jméno „Jenda“. Srov.: Evidenční podklady zveřejněné podle § 7, zák. č. 107/2002 Sb. na internetové adrese <http://www.abscr.cz/data/seznamy>, záznam: Jelínek Rudolf, nar. 5. 8. 1927, reg. 28. 3. 1960 (r. č. 4086) – agent, 3. 2. 1972 (r. č. 10016) – informátor, agent, registroval OO MV Havlíčkův Brod. Údaje staženy dne 10. 11. 2005.

⁸⁷ Termíny „legenda“, „pod legendou“, „legendovat“ znamenaly ve slovníku StB např. falešné krycí zaměstnání (příslušník StB se vydával třeba za někoho jiného) nebo vymyšlené zdůvodnění přítomnosti tajného spolupracovníka na nějakém místě (agent mohl zdůvodnit svůj pobyt v lese – ve skutečnosti schůzku s „řídícím orgánem“ – houbařením apod.).

⁸⁸ ABS, a. č. 969016 MV, r. č. 11283, krycí jméno „Doubrava“, reg. 12. 9. 1974 Oddělení StB Havlíčkův Brod v kategorii agent, svazek ukončen 5. 5. 1986.

neměnil. V nezbytných případech jej zastoupil některý kolega, a pokud její služba volala do jiné funkce, vždy přivedl na poslední schůzku svého nástupce, kterého osobně seznámil s řízeným tajným spolupracovníkem. Vztah tajného spolupracovníka a jeho „řídícího orgána“ není z dokumentů většinou zcela jasně patrný, jen občas se nepřímo projeví. V podstatě ale StB usilovala o to, aby spolupráce probíhala hladce, spolupracovník neměl zábrany sdělovat informace a měl chuť do další spolupráce. Proto převládala vesměs snaha o nastolení určité „přátelské“ atmosféry. Tajný spolupracovník byl ujišťován o tom, že jeho zájmy jsou v podstatě shodné se zájmy StB, totiž že jde o prospěch vlasti a socialismu. Někdy si „řídící orgán“ a tajný spolupracovník dokonce tykali, zvláště pokud si byli věkově blízcí. Svazky tajných spolupracovníků obsahují i plány politické výchovy tajných spolupracovníků. Svou frázovitostí a nereálností v rámci podivného vztahu tajného spolupracovníka a „řídícího orgána“ ovšem naznačují, že výsledky dosažené ve „výchově“ nebyly zřejmě příliš výrazné a trvalé.

Výjimečným dokumentem autenticky přibližujícím pohled náčelníka Oddělení StB Havlíčkův Brod na problematiku řízení spolupracovníků StB je zpráva Zhodnocení operativních prostředků z 26. listopadu 1971. K bodu Zhodnocení stavu a úrovně řízení a výchovy tajných spolupracovníků náčelník oddělení uvedl: *„Úroveň řízení a výchovy TS po kontrolních schůzkách lze rozdělit do 3 skupin. Agentura, která pracuje v akci nebo signále, je řízena na vyřešení situace konkrétně a také linie chování k objektu je dána TS plánem úkolování. Horší situace v řízení se jeví při vyhledávání trestné činnosti u vyčleněných objektů. Zde dochází k tomu, že mnohdy úkolování není promyšlené a agentura je k objektu posílána bez cíle a ŘO se spoléhá na to, co sám spolupracovník „vydoluje“ a přinese. Mnohdy se stává, že ŘO na schůzce přijme zprávu, kterou si ani nepřčte, nechá si od TS zprávu vyložit, ovšem ani po konzultaci ji nedoplní. Pak se stává, že na příští schůzce zprávu ŘO buď doplní, nebo k doplnění spolupracovníka znovu na objekt zaúkoluje. To pak má za následek, že se rozpracování protahuje. Ve třetím případě se jedná o vytěžování a úkolování nově získaných TS. Některý operativní pracovník zapomíná, že nově získaný TS nemá zkušenosti, že po verbovce u něho dochází k určitému rozpoložení zásahem do jeho normálního života a že přístup k objektu se za nějaký čas změní podle povahy spolupracovníka. ŘO v mnohých případech nepromýšlí důslednou linii chování, nepřipraví mu řádnou legendu a nechává vše na TS, který přichází k objektu ustrašeně a s obavou, že objekt pozná, že je spolupracovníkem StB. Proto výslednost v pozdější době u takového TS je průměrná nebo podprůměrná. Nermalou zásluhu na takovémto stavu je [!] ta skutečnost, že nejsou k dispozici PB nebo KB, kde je možno agenturu vytěžovat, úkolovat a vychovávat. V současné době není*

na zdejší oddělení TS, se kterým by byla schůzka prováděna v PB nebo KB. Vliv na celkové situace řízení a výchovy agentury má i samotný přístup každého operativního pracovníka k samotné práci. Ten operativní pracovník, který má skutečně zájem na výslednosti práce, i přes některé objektivní potíže pracuje s agenturou dobře. Projevují se i tendence, že osobní zájmy převládaly nad zájmy služby, a proto takové řízení a výchova agentury byla na nízké úrovni.⁸⁹

Rozdílné podmínky oproti velkým sídlům se v okrese projevovaly např. obtížnějším utajením. Problém byl s utajením kontaktů (schůzek) s tajnými spolupracovníky. Na těchto schůzkách byly předávány zprávy a udělovány pokyny, čímž byl budován vztah (kompromitace) mezi spolupracovníkem a jeho „řídícím orgánem“. Ve velkých městech probíhaly schůzky i na veřejných místech, zejména v restauracích. To nebylo z důvodu možného prozrazení kontaktu příslušníka StB a tajného spolupracovníka na malém městě možné. Preferovaným místem schůzek StB s tajnými spolupracovníky byly již zmíněné propůjčené (PB) a konspirační byty (KB). Všeobecně převládala kategorie „propůjčený byt“. Utajení takových prostorů bylo v okresním městě rovněž velmi obtížné. V Havlíčkově Brodě jich bylo přesto několik využíváno. Žádný nebyl patrně zřízen v menších sídlech okresu, kde byl problém konspirace nepochybně ještě mnohem komplikovanější. V roce 1965 je zmiňováno využívání propůjčených bytů StB v sousedních okresních městech, konkrétně ve Žďáru nad Sázavou a Čáslavi. Tam byli dováženi na schůzky zejména významnější agenti s možnostmi využívání v zahraničí. Toto nepochybně drahé a komplikované řešení není v 70. letech již uváděno.⁹⁰

>

Ukázky dvou forem agenturních záznamů zpráv tajných spolupracovníků StB. První byl zhotovován pomocí razítka – hlavičky, druhý na formuláři užívaném od počátku 70. let až do roku 1990. Oba záznamy byly pořízeny na základě zpráv předaných tajným spolupracovníkem „Jaromírem“, jenž podával velké množství zpráv k širokému spektru osob. Jeho zprávy se vymykaly z průměru i neobvyklým množstvím detailů, expresivností a popisem dialogů přítomných osob. Právem byl po dlouhá léta označován za nejlepší informační zdroj O StB Havlíčkův Brod. Z důvodu ochrany před vyzrazením nepopulanou osobou byl v textu uváděn ve třetí osobě, stejně jako osoba, o níž informoval.
(Zdroj: ABS, a. č. 972897 MV, signální svazek „Primář“)

⁸⁹ ABS, f. B 5 1/II, inv. j. 9, Zpráva o zhodnocení operativních prostředků, 26. 11. 1971, náčelník oddělení StB Havlíčkův Brod mjr. Jaroslav Rus, adresát náčelník Správy StB Hradec Králové.

⁹⁰ ABS, f. B 5 1/II, inv. j. 2, Zpráva o operativní činnosti OO MV Havlíčkův Brod za rok 1965, 27. 12. 1965, náčelník OO MV Havlíčkův Brod kpt. Jaroslav Rus, adresát sekretariát náčelníka KS MV Hradec Králové.

V samotném Havlíčkově Brodě byl v letech 1982–1985 využíván propůjčený byt „Otava“. Jednalo se o dvě místnosti v prvním poschodí domu č. 105 v Dolní ulici. Tento „byt“, ve skutečnosti nebytový prostor, byl oficiálně označen jako skladové a archivní prostory městského národního výboru. Prostor poskytl Státní bezpečnosti na její výzvu ředitel okresního podniku bytového hospodářství Bohumil Červený, evidovaný poté jako jeho držitel. Do bytu docházelo postupně nejméně sedm tajných spolupracovníků. Z užívání byl PB „Otava“ vyřazen v roce 1985 pro havarijní stav střechy domu, kdy do bytu zatékalo. Za dobu využívání činily náklady pouze 1170,25 Kčs (výdaje na občerstvení tajných spolupracovníků 241,50 Kčs, drobné zařízení bytu 600,75 Kčs a 328 Kčs za topnou naftu). Nájem nebyl placen, protože prostor byl vyjmut z bytového fondu. Schůzky se konaly většinou přes den, takže odpadly i náklady na elektřinu. Bytové zařízení bylo vráceno OS SNB nebo převezeno do dalšího PB „Arma“.⁹¹ Tento propůjčený byt byl získán již v roce 1975 podobným způsobem jako PB „Otava“.

V říjnu 1989 byl zřízen konspirační byt „Host“. Vzhledem k době založení již nebyl čas využívat jej ke schůzkám. Spisový svazek tohoto konspiračního bytu se zachoval výjimečně v kompletním stavu, navíc jako jediný svazek založený na Oddělení StB Havlíčkův Brod v roce 1989. Jednopo-kojový byt s kuchyňským koutem a koupelnou byl získán „řádne“ na základě pořadníku okresní správou SNB od městského národního výboru. Nacházel se v sedmém poschodí domu č. 3236 v ulici Na výšině v Havlíčkově Brodě. Zajímavý je konspirační způsob získání. Dekret byl vypsán na osobu údajného zaměstnance Vojenských staveb Praha Jiřího Nováka. Na tuto identitu měl vystaven krycí občanský průkaz (tedy jakýsi legální falzifikát) pprap. Jiří Klouček z Oddělení StB Havlíčkův Brod. Problém nepravidelných návštěv cizích lidí měl být vysvětlen „legendou“: nájemník dojíždí za prací na montáže po celé ČSSR, do trvalého bydliště zajíždí nepravidelně a jeho spolupracovníci a kamarádi (tj. příslušníci StB a agenti) si s jeho svolením přicházejí do bytu nahrávat kazety s hudbou. Nájemné ve výši 253 Kčs bylo zapláceno naposledy za leden 1990.⁹²

Nejvíce schůzek proto proběhlo v „terénu“, tzn. venku, vesměs v lesích v okolí místa bydliště konkrétního tajného spolupracovníka. Zde hrozila

⁹¹ ABS, a. č. 969063 MV, r. č. 18358, krycí jméno „Otava“, reg. 5. 12. 1979 Oddělení StB Havlíčkův Brod jako důvěrník, 18. 11. 1981 v kategorii propůjčený byt, ukončen 10. 6. 1986. Srov.: Evidenční podklady zveřejněné podle § 7, zák. č. 107/2002 Sb. na internetové adrese <http://www.abscr.cz/data/seznamy>, záznam: Červený Bohumil, nar. 21. 2. 1947, reg. 5. 12. 1979 pod r. č. 18358 jako D, PB, krycí jméno „Otava“. Údaje staženy dne 10. 11. 2005.

⁹² ABS, a. č. 936903 MV, r. č. 25190, krycí jméno „Host“, reg. 24. 10. 1989.

dekonspirace náhodnými houbaři a turisty. A navíc zde byla potíž s tím, jak se scházet v lesích v zimních měsících. Problémem byla i doprava na schůzky, buď se tajný spolupracovník dopravoval vlastním autem (a dostával zaplacené náklady za proježděný benzin, většinou okolo 100 Kčs za rok), nebo byl přivážen i odvážen svým „řídícím orgánem“. Náčelníci oddělení StB ovšem kritizovali praxi, kdy se „řídící orgán“ po schůzce snažil dopravit svého tajného spolupracovníka co nejbliže k jeho bydlišti, takže hrozilo prozrazení, zejména při vystupování z auta.

Tajných spolupracovníků se za dobu existence oddělení vystřídalo mnoho desítek. Objektivní hodnocení jejich aktivity, výsledků i přístupu ke spolupráci je velmi obtížné. Mezi většinou průměrných i podprůměrných (jak reálným významem, tak aktivitou) byli tajní spolupracovníci pro svoji úlohu nadaní nebo zapálení, někdy i se zajímavými výsledky. Opravdu užitečných a naprosto oddaných bylo ale ještě méně. Dochované archivní svazky tajných spolupracovníků bohužel málokdy umožňují získat skutečnou představu o motivech činnosti konkrétního tajného spolupracovníka. Návrhy k získání i záznamy z „verbovacího“ pohovoru jsou zpracovávány podle vzoru a schematicky. Ještě horší je situace, když se svazek nedochoval a jsme odkázáni jen na jiné, dílčí zdroje informací.

Takovým případem je bohužel trvale nejlépe hodnocený a dlouholetý agent Oddělení StB Havlíčkův Brod Josef Němeček. Registr svazků říká, že Němeček byl zaregistrován poprvé jako agent (krycí jméno „Mojmír“) již 1. července 1953 Krajskou správou MV Jihlava. Po vzniku Okresního oddělení MV Havlíčkův Brod byl 28. března 1960 předán do řízení této složce. Dne 3. července 1972 byl svazek přeregistrován pod číslem 10021 a krycí jméno bylo změněno na „Jaromír“.⁹³ Němeček spolupracoval se Státní bezpečností až do roku 1989, tedy celkem více než 36 let! Nepochybně pozoruhodná je skutečnost, že byl římskokatolickým knězem, v době „normalizace“ zastával funkci děkana v Havlíčkově Brodě. Jeho agenturní svazek byl 5. prosince 1989 údajně kompletně zničen. Proto je možno rekonstruovat jeho činnost jen na základě několika stručných vyhodnocení a jeho dochovaných zpráv založených do svazků „rozpracovávaných“ osob. Z dokumentů bohužel nelze vyčíst motiv mimořádné Němečkovy aktivity při spolupráci s StB. Přestože byl osobou otevřeně loajální k režimu (např. člen krajského výboru kolaborantského Sdružení

⁹³ Srov.: Evidenční podklady zveřejněné podle § 7, zák. č. 107/2002 Sb. na internetové adrese <http://www.abscr.cz/data/seznamy>, záznam: Němeček Josef, nar. 31. 10. 1931, r. č. 517, reg. 18. 6. 1954 OO MV Litoměřice, dále r. č. 4225, reg. 28. 3. 1960 OO MV Havlíčkův Brod jako agent „Mojmír“, dále r. č. 10021, reg. 3. 2. 1972 O StB Havlíčkův Brod jako agent „Jaromír“. Údaje staženy dne 11. 11. 2005.

katolického duchovenstva *Pacem in terris*⁹⁴), dokázal si získávat důvěru stále nových a nových osob zájímavějších Státní bezpečnost. Navíc nebyl využíván jen v přirozeném okruhu osob, tedy zejména duchovních a katolických laiků, ale Státní bezpečností byl záměrně vysílán („podstavován“) do jiných prostředí, kde projevoval výrazný zpravodajský talent. Byl nasazen v desítkách případů na okresní úrovni, ale třeba i v roce 1976 v akci „Výzkum“ s přesahem do Prahy, kdy se mu dokonce podařilo proniknout do „centra pravicových živelů“. V roce 1975 byl Němeček Státní bezpečností připravován k plnění úkolů dokonce ve Vatikánu, kam byl jako člen krajského výboru Sdružení katolických duchovních *Pacem in Terris* doporučen k návštěvě v rámci Svatého roku. Němeček byl trvale hodnocen jako agent s nejlepšími výsledky na Oddělení StB Havlíčkův Brod. Přestože se jeho svazek nezachoval, je možno poznat styl práce z jeho agenturních zpráv v dochovaných svazcích osob, na něž byl nasazován. Stručnou informací podává i dokument z konce roku 1971:

„A – TS ‚MOJMÍR‘, čís. sv. 4225. TS MOJMÍR pracuje v problematice řím. kat. církve, laiků a okrajově církve evangelické. Jeho pracovní výsledek je velmi dobrá a zprávy jeho jsou kvalitní a prověřené. Pracoval v akci 365, PZS OPAT a akci VYSOČINA a DOKTOR, které jsou v realizaci. Od začátku roku 1971 podal celkem 72 zpráv. Do operativních svazků 26 zpráv, do signálů 3 zprávy, do objektových svazků 25 zpráv, k typům na TS 2 zprávy, 4 zprávy pro jiné útvary a 12 zpráv informativních – k ohlasu apod. Perspektiva jeho dalšího využití je v akci 365, PZS OPAT, k osobám evidovaným podle RMV čís. 44,⁹⁵ k VC. Má dobré schopnosti a možnosti k proniknutí k vnitřnímu i vnějšímu nepříteli za podmínek, které jsme mu schopni vytvořit. Jeho odborná kvalifikace – je farář římskokatolické církve. Ovládá latinu a němčinu.“⁹⁶

⁹⁴ Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris* (zkratka SKD PIT) – nástupce prorežimní „politické“ organizace režimu loajálních kněží Mírové hnutí katolického duchovenstva, vytvořené v roce 1951. Činnost „Mírového hnutí“ byla ukončena z iniciativy biskupa Františka Tomáška 21. 3. 1968. V době pražského jara vznikla ze skutečné vůle kněží a laiků organizace Dílo koncilové obnovy, jemuž nebyla nikdy udělena registrace. Dílo koncilové obnovy se za „normalizace“ stalo jedním ze symbolů „kontrarevoluce“. SKD PIT bylo zato registrováno hned po „založení“ 31. 8. 1971. Cílem sdružení mělo být „zapojení do budování socialismu a napomáhat vytváření dobrých vztahů mezi církví a státem“. Členy Vatikánem nepovolené organizace byla asi třetina československých kněží (lidově zvaných „paxteriéři“).

⁹⁵ RMV ČSSR č. 44/1970 z 30. 9. 1970 (Evidování a rozpracování nepřátelských osob).

⁹⁶ ABS, f. B 5 1/II, inv. j. 9, Vyhodnocení operativních prostředků k 26. 11. 1971, náčelník oddělení StB mjr. Jaroslav Rus, adresát náčelník Správy StB KS SNB Hradec Králové pplk. Kneisl.

Existují ale bohužel případy, kdy nelze prakticky nic jiného než konstatovat registraci tajného spolupracovníka a vymezit časový úsek, během něhož spolupráce probíhala. Takový tajný spolupracovník neprochází totiž žádnými dochovanými svazky a spisy ani žádnými informačními výstupy StB.

Příkladem, jak vypadala spolupráce se zcela opačným přístupem a výsledky než u agenta „Jaromíra-Mojmíra“, může být případ agenta s krycím jménem „Vodař“. Je i lépe dokumentován. Jedná se ovšem o jinou linii – ochrana ekonomiky. Dne 20. dubna 1982 byl Oddělením StB Havlíčkův Brod registrován spis kandidáta tajné spolupráce s krycím jménem „Vodař“. Kandidát, obvodní vodohospodář oborového podniku Škrobárny Havlíčkův Brod, byl poprvé kontaktován v souvislosti se služební cestou do Finska. V době prověřování se s ním jeho budoucí „řídící orgán“ sešel třináctkrát.

Ke spolupráci byl získán podle schváleného návrhu 8. prosince 1983 v připravené místnosti Oddělení StB Jihlava, kam byl odvezen z dohodnutého místa služebním autem svým budoucím „řídícím orgánem“ npor. Ladislavem Medkem spolu s náčelníkem oddělení StB Kolářským. Do doby vázání předal poznatky o výrobě ve Škrobárnách, o ochraně životního prostředí, spolupráci v rámci RVHP a jednáních o dovozu výrobního zařízení s firmami z kapitalistických států. Při vázacím pohovoru údajně ujistil o své snaze pomoci Státní bezpečnosti zejména při ochraně ekonomiky. Měl být řízen po linii ochrany čs. ekonomiky, konkrétně zemědělství-bramborařství. Jako agent byl „Vodař“ registrován 14. prosince 1983. O tři roky později byl podán návrh na ukončení spolupráce. Ve zdůvodnění referent Oddělení StB Havlíčkův Brod napsal, že agent předal za dobu své spolupráce jen několik nevyužitelných zpráv, k zájmovým osobám StB nepředal v rozporu s konkrétním zadáním žádné poznatky, zprávy navíc nepodával písemnou, ale jen ústní formou. V průběhu spolupráce prý agent upozorňoval, že o konspirační styky nemá zájem, že je sice ochoten předávat konkrétní informace, ale jen ze své iniciativy, a v případě potřeby se sám ozve. O konkrétních osobách odmítal informovat vůbec. Výmluvné jsou rukopisné poznámky připsané na schválený návrh ukončení spolupráce. Náčelník Správy StB Hradec Králové: „*Verbovkou jsme si vyrobili pěkný, zmetek, jak by se to nemělo dělat. – ÚČELOVÁ VERBOVKA – splnili jsme si čárku! Proč nebyly plněny úkoly [...] N III. odb. a ZNS-StB [náčelníkem III. odboru a zástupcem náčelníka KS SNB pro Státní bezpečnost – pozn. aut.]*“ Náčelník Oddělení StB Havlíčkův Brod: „*Více pozornosti výsledn[osti] TS!*“ Náčelník III. odboru: „*Metodicky řídíme? Proč nebylo včas reagováno?*“⁹⁷ Přes velmi kusé dochované informace lze dovodit, že počátek kontaktů TS „Vodaře“ s StB byl motivován snahou neznamenit si vzácnou příležitost vycestovat do nekomunistického zahraničí. V tomto smyslu byl kandidát fakticky vydírán. Přestože se nejednalo

o ohrožení jeho životního zájmu, na kontakty a pak i spolupráci z tohoto důvodu přistoupil. V průběhu spolupráce ji začal úspěšně sabotovat, vytrvale odmítal donášet na své spoluzaměstnance a nakonec dosáhl jejího ukončení. Tvrdil, že je loajální, že má zájem pomáhat při ochraně ekonomických zájmů státu, ovšem že chce svůj zájem realizovat „dobrovolně“, ze své vůle, nikoliv pod nátlakem. Za pozornost stojí i délka doby vedení spisu KTS, která přesahovala jednadvaacet měsíců. To je v rozporu se směrnicemi, stanovujícími maximálně šestiměsíční dobu prověrky kandidáta.

Jedním z motivů tajné spolupráce byla u některých pragmaticky orientovaných tajných spolupracovníků jistá vypočítavost, založená na jednoduché úvaze o vzájemné protislužbě. Domnívali se, že spoluprací si zajistí určité výhody, když ne finanční, tak jistou podporu mocné StB v případě obtíží. Takové vztahy fungovaly v jiných sférách tehdejšího společenského systému běžně. Při pracovních potížích nebo střetu se zákonem očekávali tajní spolupracovníci zpravidla pomoc, přímluvu či podporu „řídícího orgána“. V řadě kriminálních případů (např. zpronevěra) se ale StB bez váhání distancovala. Jindy se snažila pomoci, ovšem intervenovat tak, aby nebyl tajný spolupracovník dekonspirován, bylo zejména v přehledném prostředí okresu pochopitelně velmi obtížné. Na úrovni centrální jsou na rozdíl od okresní úrovně podobné intervence doloženy. Zklamání tajných spolupracovníků mělo pochopitelně negativní vliv na jejich motivaci. Byli roztrpčeni, začali spolupráci zanedbávat, přestali mít čas. Intervence jako forma odměny není ve směrnicích vůbec uváděna, ale ani výslovně zakázána, takže nelze možnost jejího využití zcela vyloučit.⁹⁸

⁹⁷ ABS, a. č. 970798 MV, r. č. 19927, krycí jméno „Vodař“, reg. 20. 4. 1982 Oddělení StB Havlíčkův Brod jako kandidát tajné spolupráce, 14. 12. 1983 agent, svazek ukončen 17. 3. 1987. Svazek měl při uložení do archivu v r. 1987 55 listů. Po skartaci koncem roku 1989 se dochovaly desky, seznam dokumentů ve svazku, seznam procházejících osob, zpráva o získání ke spolupráci, memorandum agenta a návrh na ukončení spolupráce. Srov.: Evidenční podklady zveřejněné podle § 7 zák. č. 107/2002 Sb. na internetové adrese <http://www.abscr.cz/data/seznamy>, záznam: Vršitý Josef, nar. 23. 2. 1942, r. č. 19927, reg. 20. 4. 1982 O StB Havlíčkův Brod jako KTS (agent), svazek archivován 17. 3. 1987. Údaje staženy dne 10. 11. 2005.

⁹⁸ Jako příklad je možné uvést případ agenta s krycím jménem „Igor“, r. č. 9221. Evidován byl jako spolupracovník Oddělení StB Havlíčkův Brod v letech 1970–1987 po linii „vízových cizinců“. V roce 1984 jej okresní soud v Havlíčkově Brodě odsoudil k podmíněnému trestu za podplácení (snažil se uplatit sestru při odběru krve pro podezření z řízení auta pod vlivem alkoholu). Doposud vcelku produktivní agent přestal mít čas, vyhýbal se schůzkám. Proto po určité době byla spolupráce ukončena pro nečestnost (neuváděl skutečný důvod svého postoje) a odmítání spolupráce. Srov.: Evidenční podklady zveřejněné podle § 7 zák. č. 107/2002 Sb. na internetové adrese <http://www.abscr.cz/data/seznamy>, záznam: Holinský Ivan, nar. 25. 5. 1937, reg. č. 9221, reg. 8. 12. 1967 OO MV Česká Lípa (podle všeho omyl). Údaje staženy dne 10. 11. 2005.

O někdy tenké hranici mezi negativním postojem k režimu a spoluprací svědčí případ agenta s krycím jménem „Kamil“. Jiří Liška studoval v šedesátých letech při zaměstnání práva a studium ukončil právě na jaře roku 1968. Toužebně očekávaného postavení právníka si však příliš dlouho neužil. Z místa právního zástupce národního podniku Škrobárny Havlíčkův Brod byl na počátku „normalizace“ pro své údajně závadné politické postoje propuštěn a přinucen přijmout místo dělníka v havlíčkobrodské tiskárně. Současně byl vyloučen z KSČ.

Pozornost StB vzbudil v roce 1973. Jeden z agentů zaznamenal, že se Liška zabývá sbíráním kompromitujících dokladů o politicky „nesprávných“ postojích v letech 1968–1969 některých dosud činných okresních funkcionářů. Lišku roztrpčovalo, že nebyli na rozdíl od něj postiženi. Byl zaveden signální svazek a při uskutečnění preventivním opatření – výslechu – v srpnu 1974 bylo zjištěno, že Liška dokumenty skutečně shromažďoval, ovšem využíval je jen při svých bezvýsledných stížnostech podávaných na různé instituce. Motivem byla snaha napravit křivdu, jak chápal svoji pracovní a společenskou degradaci. Svazek byl ukončen a Liška byl evidován bez dalších opatření jako nepřátelská osoba.

O dva roky později byl ale získán ke spolupráci. V roce 1976 s ním StB uskutečnila pohovor, při němž prohlásil, že touží po místu právníka a je pro to ochoten mnohé obětovat. V téže době měli v podniku Kovofiniš Leděč nad Sázavou zájem Lišku přijmout do svého právního oddělení. Oddělení StB nemělo proti tomu námitky, ale ani nepodniklo žádné kroky v Liškových prospěch. Za několik dní po pohovoru přišel Liška na O StB poděkovat za – jak se domníval – rozhodující intervenci. Příslušníci StB mu jeho dojem nevyvraceli. Liška se nabídl, že je možné se na něj kdykoliv obrátit, a spolupráce byla navázána.⁹⁹

>

*Fotografie ze sledování Kurta Walfa v akci „Primář“.
Na fotografiích z Polné je zachycen i agent „Jaromír“.
Operativní technika bylo v akcích okresního formátu využívána
jen zřídka. V tomto případě hrál roli zájem nadřazených součástí StB.
(Zdroj: ABS, a. č. 972897 MV, signální svazek „Primář“)*

⁹⁹ ABS, a. č. 973053 MV, r. č. 11250, krycí jméno „Lišák“, reg. 20. 8. 1973, signální svazek, ukončeno 7. 10. 1974; ABS, a. č. 967278 MV, r. č. 11250, krycí jméno „Kamil“, reg. 6. 3. 1975 jako spis prověřované osoby, 1. 10. 1976 přeregistrován na svazek agenta. Srov.: Evidenční podklady zveřejněné podle § 7 zák. č. 107/2002 Sb. na internetové adrese <http://www.abscr.cz/data/seznamy>, záznam: Liška Jiří, nar. 6. 12. 1931, r. č. 11250 (A, S, PO, NO), reg. 20. 8. 1973 O StB Havlíčkův Brod, archivován 9. 12. 1985. Údaje staženy dne 11. 11. 2005.

akce PRIMAŘ - Sig.sv.č. 8040

Foto ze dne 2. dubna 1974 v 16.45 hod. na Husově nám., v Polné.

0 = objekt, WALF, knyt

1 = styk JAN = NĚMEČEK Josef, kněz f.k. z Havl. Brodů

2 = styk EVA = Catherine ROUBAUD, francouzka, přijela s WALFEM

3 = styk PĚTR = ZEMAN Stanislav, kněz f.k. z Polné

1 = styk JAN

2 = EVA

3 = PĚTR

4 = MUDr. HIRŠ Václav

5 = styk MARIE = MACHÁČKOVÁ Jarmila, hospodyně NĚMEČKA

6 = manželka Dr. HIRŠE

Akce PRIMÁR

5

1. Objekt s Kirschem na nám.
p. Starličově Zbrodě

Foto dne 18.9.1972 p. M. Šolc.

Pro úplnost je třeba uvést, že také již zmíněné složky VKR měly vlastní síť tajných spolupracovníků. Kategorie byly totožné jako v ostatní Státní bezpečnosti. Nicméně ze specifických podmínek uzavřených vojenských útvarů vyplývaly přirozeně různé odlišnosti týkající se způsobu uskutečnění schůzek a řízení spolupracovníků. Například v roce 1988 u štábu 4. tankové divize v Havlíčkově Brodě připadalo celkem na 359 osob devět agentů a jedenáct důvěrníků, kteří docházeli do dvou propůjčených bytů a jedné „stykové místnosti“.¹⁰⁰

Dalším nástrojem StB byly technické prostředky. Jejich využití v podmínkách okresu bylo mnohem složitější než ve velkých sídlech. Skupinu tzv. zpravodajskotechnických úkonů lze charakterizovat jako zaznamenávání jednání osob na zvukové nebo obrazové nosiče – odposlechy prostorů, telefonního spojení, skryté fotografování či filmování. Dalším zpravodajskotechnickým úkonem byly tajné prohlídky bytů nebo pracovišť a dalších prostorů bez vědomí jejich uživatelů. Asi nejčastěji používaným a nejsnadněji aplikovatelným úkonem byla kontrola vnitrostátní korespondence i korespondence se zahraničím.

Uvedené služby pro Okresní oddělení StB Havlíčkův Brod zajišťoval na vyžádání VI. odbor Správy StB Hradec Králové. Použití technických prostředků bývalo poměrně komplikované, zejména instalace odposlechů. Vyžadovalo totiž nerušený a utajený přístup do příslušného prostoru. V malých městech a vesnicích mohlo neobvyklé počínání neznámých lidí způsobit nežádoucí zájem. Přesto je doloženo několik akcí nasazení technických úkonů. Jedna z akcí se týkala Josefa Čecha, který byl jako (údajný) agent CIC v padesátých letech vězněn a v době pražského jara se angažoval ve sdružení politických vězňů K-231, kde byl členem ústředního výboru. V roce 1985 byly StB zachyceny poznatky o schůzkách bývalých politických vězňů, signatářů Charty 77, duchovních a aktivních laiků římskokatolické církve v domě Josefa Čecha ve Štokách. Tyto schůzky vyvolávaly v StB dojem, že Čech koordinuje oponenty režimu z různých proudů. Proto byl Čech „rozpracováván“ O StB Havlíčkův Brod v akci „Ivan“ pro podezření páchání trestné činnosti podle § 98 (podvracení republiky). V akci byl nasazen prostorový odposlech přímo v jeho vlastním bytě, jehož pomocí byla detailně dokumentována tamní setkání. Odposlech byl funkční nepochybně v průběhu roku 1985. V tomto roce byla celá řada výsledků odposlechů postupována dokonce centrální X. správě SNB, zejména 1. a 5. odboru, k zamezování aktivit opozice a tzv.

¹⁰⁰ ABS, objektový svazek a. č. B-1043, r. č. 028098, statická část, Prověřka u referátu VKR štábu VÚ 4553 Havlíčkův Brod, 24. 3. 1988, zástupce náčelníka oddělení VKR VÚ 3858 Slaný pplk. Karel Vancl.

nelegální církve. Řada zpráv se dostala i mezi tzv. denní informace, které byly zasílány za celý kraj analytickému odboru X. správě SNB.¹⁰¹

Posledním operativním nástrojem StB bylo přímé skryté sledování pohybu osob, ovšem jeho využívání zajišťované buď IV. odborem Správy StB Hradec Králové, nebo přímo IV. správou FMV bylo jen sporadické. Sledování bylo využíváno spíše jen v případech přesahujících rámec okresu.

Průměrný počet tajných spolupracovníků a důvěrníků dosahoval na Okresním oddělení StB Havlíčkův Brod zhruba jednoho sta. Jak toto číslo hodnotit? Na počet „řídících orgánů“ je to relativně mnoho, ovšem vzhledem k počtu obyvatel okresu (v roce 1984 97 731) a množství sídel (v roce 1980 šestadevadesát měst a obcí) se to nezdá být velké číslo. Rozhodně nepodporuje představu o naprostém informačním pokrytí života občanů dohledem spolupracovníků StB.

Vyvození obecnějších závěrů v otázce významu tajných spolupracovníků a způsobu jejich řízení brání torzovité dochování příslušných podkladů – svazků. Například z osmapadesáti zkoumaných bylo koncem roku 1989 pravděpodobně zničeno osmatřicet svazků, dochovalo se jich tedy jen dvacet. Ovšem mezi těmito dochovanými svazky je celá řada svazků existujících jen formálně, protože rovněž utrpěly skartací. Ve skutečnosti dnes často obsahují kromě desek jen seznamy skartovaných dokumentů, procházejících osob a základní dokumenty k průběhu spolupráce (zpravidla návrh na získání ke spolupráci či zprávu o průběhu „verbovky“ a návrh na uložení spisu do archivu). V takových případech lze o průběhu spolupráce získat alespoň nějaké rámcové poznatky z informačních svodků oddělení (pokud se dochovaly).

Jaký prospěch vlastně Státní bezpečnosti přinášeli tajní spolupracovníci? Není jejich reálný význam nadhodnocován? Z jejich existence a činnosti plynul StB a režimu dvojí užitek. Především přinášeli informace. Informace jen občas obsahovaly poznatky o závažných trestných činech. Zřídka najdeme v závěrečných zprávách při ukončení spolupráce tajného spolupracovníka záznam o podílu na tzv. realizaci třetí osoby. Většinou šlo o drobnější zprávy, které jak rozsahem, tak významem odpovídaly místním

¹⁰¹ ABS, f. X. S SNB, inv. j. 443, Roční hodnocení pracovních výsledků za rok 1985, KS SNB – S StB Hradec Králové, adresováno X. S SNB, analyticko-informační plánovací a kontrolní odbor (AIPKO), 17. 1. 1986. V části nazvané „Antisocialistické síly, KAN, K-231, zakázané politické organizace“ je zmínka o akci „Ivan“, osobní svazek r. č. 20356, vedený na osobu Josefa Čecha (1923); ABS, f. X. S SNB, inv. j. 1147, Denní informace z S StB Hradec Králové, leden–prosinec 1985, AIPKO.

podmínkám a situaci. Ovšem přesto není na místě význam předávaných zpráv podceňovat. Z malých detailů dokázala StB v přehledném teritoriu vytvořit slušný přehled o rizikových osobách a událostech. A nakonec celá řada informací byla využitelná i pro krajskou, či dokonce centrální úroveň.

Bdělost StB zabraňovala například krajně nežádoucímu a obávanému jevu, totiž aby se opoziční činnost nešířila mimo pražské centrum. V přehledném teritoriu kraje bylo poměrně snadné uhlídat pohyb prominentní opozice. Na základě zpráv tajných spolupracovníků byla provedena celá řada rozkladných a preventivních opatření. Tyto zásahy StB pomáhaly udržovat povědomí o skrytém a stále sledujícím „velkém bratru“, což byl druhý „pozitivní“ výsledek. Povědomí o stálém sledování vytvářelo žádoucí nadhodnocení znalostí StB a bylo významnou formou prevence. Tajní spolupracovníci vytvářeli zkrátka atmosféru strachu. Ta způsobovala, že účast na symbolických „rituálech souhlasu“ – tzv. volbách, prvomájových průvodech apod. – byla téměř sto procentní. Naopak vedla k tomu, že obyvatelé se báli dožadovat se svých občanských práv a svobod.

Příkladem může být komunistickou stranou vyvolaná kampaň proti prohlášení Charty 77 v lednu 1977. Do 3. února 1977 došlo ÚV KSČ od pracovních kolektivů, stranických organizací atd. z celého státu 11 494 rezolucí odsuzujících signatáře Charty 77. Přitom nikdo z protestujících neměl legální možnost se s prohlášením Charty 77 seznámit. *„Nikde se nestalo, že by celý, i sebemenší kolektiv odmítl podepsat stanovisko či rezoluci odsuzující chartu. Pouze v ojedinělých případech jednotlivci při jejich schvalování a podpisu ze shromáždění odešli nebo se nepodepsali. Například v ČSD Prachatice (Jihočeský kraj) ji odmítli před kolektivem 31 spolupracovníků podepsat vyloučení členové z KSČ. Na podnikovém ředitelství Severokámen Liberec (Severočeský kraj) vystoupil při projednávání stanoviska jeden projektant s tím, že by chtěl nejprve znát konkrétní obsah Charty 77 [!]. Při tom ještě napadal členy ZO KSČ a stranu jako celek. Jedná se o bývalého člena KSČ, který v srpnu 1968 vrátil legitimaci a v dubnu 1968 mu bylo zrušeno členství.“*¹⁰²

Tehdy se uskutečnilo tisíce „antichart“. Jediným vysvětlením tohoto jevu je atmosféra strachu, kterou zásadním způsobem pomáhala budovat Státní bezpečnost a její agenturní aparát. Proto měla již samotná existence agenturní sítě velký význam, větší, než jaký by se dal usuzovat z informační produkce tajných spolupracovníků.

¹⁰² NA, f. ÚV KSČ, 02/1 (Předsednictvo 1976–1981), sv. 29, arch. j. 32, bod „K informací, pořadové číslo 9“, Informace o průběhu členských schůzí ZO KSČ na počátku roku 1977 a o ohlasech na Chartu 77. Předložil Gustáv Husák, 4. 2. 1977.

Ediční poznámka

Text publikace byl po jazykové stránce upraven podle platné kodifikační normy. Styl autora a dobových dokumentů však zůstává zachován. Doplňili jsme pouze interpunkci a opravili zřejmé překlepy a pravopisné chyby. Jevy stylistické a syntaktické povahy, popř. výrazy nespisovné či odrážející starší fáze pravopisu jsme ponechali beze změny, pouze jsme na jejich existenci upozornili vykřičníkem v hranaté závorce. Veškeré komentáře autora a editorské zásahy do textu značíme rovněž hranatými závorkami. Vypuštěný text je označen značkou [...]. Příložené opisy dokumentů byly opatřeny regestem.

Seznam literatury

- Arnot, Michal: Počátky komunistické represe na Havlíčkobrodsku. Diplomová práce FF UK, Praha 2002.
- Císař, Alois: Několik poznámek k problematice zvyšování odborné kvalifikace pracovníků bezpečnostního aparátu. In: Historie SNB 5/1980. FMV, Praha 1980, s. 16–23.
- Cuhra, Jaroslav: Církevní politika na počátku normalizace. ÚSD AV ČR. Praha 1999.
- Cuhra, Jaroslav – Veber, Václav (ed.): Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci. Evropské hnutí v ČR, Praha 1999.
- Cuhrová, Libuše: Dvacet let ve stínu. Malá kapitola z dějin českého skautingu. In: Vaněk, Miroslav a kol.: Ostrůvky svobody. Kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu. ÚSD AV ČR a Votobia, Praha 2002.
- Frolík, Jan: Nástin organizačního vývoje státobezpečnostních složek SNB v letech 1948–1989. In: Sborník archivních prací 2/1991. Archivní správa MV, Praha 1991, s. 447–510.
- Frolík, Jan: Ještě k nástinu organizačního vývoje státobezpečnostních složek SNB v letech 1948–1949. In: Sborník archivních prací 2/2002. Archivní správa MV, Praha 2002, s. 371–520.
- Gruntorád, Jiří: Akce Norbert. In: Securitas Imperii 2. ÚDV, Praha 1994, s. 5–45.
- Gula, Marián: Vývoj typů spolupracovníků kontrarozvědky StB ve směrnicích pro agenturní práci. In: Securitas Imperii 1. ÚDV, Praha 1994, s. 6–17.
- Houdek, Ludvík: Struktura ideodiverzních a emigrantských center a jejich využívání proti ČSSR. Diplomová práce absolventa VŠ SNB Fakulty StB, Praha 1982.
- Denní situační zprávy StB z listopadu a prosince 1989. Edice dokumentů. In: Securitas Imperii 6/II. ÚDV, Praha 2000.
- Poslední měsíce: Porada StB z 20. 7. 1989 a její realizace. Edice dokumentů. In: Securitas Imperii 3. ÚDV, Praha 1996.
- Trestní zákon. Panorama, Praha 1980.
- Míčová, Klára: Politické procesy v 50. letech 20. století na Havlíčkobrodsku – procesy se zemědělci v okolí Chotěboře. Magisterská práce katedry historických věd Fakulty humanitních studií Univerzity Pardubice, Pardubice 2005.

- Mlejnek, Josef: Nelegendy o mladých inkvizitorech. Hejkal, Havlíčkův Brod 2005.
- Obzina, Jaromír: Bezpečnost socialistické vlasti. FMV, Praha 1979.
- Palán, Aleš: Kdo chodí tmami. Rozhovor s Jiřím Reynkem a Danielem Reynkem. Torst, Praha 2004.
- Roušar, František: Zkušenosti a cesty zkvalitňování řídicí práce OS SNB. In: Sborník materiálů z kursu náčelníků OS SNB konaného od 14. do 18. 11. 1981. Vysoká škola SNB, Praha 1981.
- Růžička, Miloslav: Osudy politických vězňů Havlíčkobrodská 1948–1989. Konfederace politických vězňů pobočka č. 12, Havlíčkův Brod 1999.
- Soukup, Josef: Hlavní směry a úkoly kádrové politiky v resortech MV po XVI. sjezdu KSČ. In: Sborník materiálů z kursu náčelníků OS SNB konaného 14.–18. 11. 1981. Vysoká škola SNB, Praha 1981.
- Tajovský, Bohumil Vít: Člověk musí hořeti, Torst, Praha 2001.
- Vajdová, Zdeňka: Pozdní komunistické vládnutí na okresní úrovni. In: Hájek, Martin (ed.): Hierarchie jako přednost i slabina komunistického vládnutí. Dědictví komunistické vlády IV. Sborník příspěvků ze semináře konaného 11.–12. 9. 2003 v Praze. Sociologický ústav AV ČR, Praha 2003.
- Vaněk, Miroslav: Kytky v popelnici. Punk a nová vlna v Československu. In: Vaněk, Miroslav a kol.: Ostrůvky svobody. ÚSD AV ČR a Votobia, Praha 2002.
- Žáček, Pavel: Nástroj triedneho štátu. Organizácia ministerstev vnútra a bezpečnostných zborov 1953–1990. Ústav pamäti národa, Bratislava 2005.
- Žáček, Pavel: „Ostrá zbraň“ Státní bezpečnosti. Spolupracovníci StB ve směrnících pro agenturně operativní práci 1947–1989. In: Blažek, Petr (ed.): Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1989. ÚČD FF UK a Dokořán, Praha 2005.
- Žáček, Pavel: Proti vnitřnímu nepříteli. Nástin činnosti správy StB České Budějovice v roce 1989. In: Jihočeský sborník historický 73/2004. Jihočeské muzeum, České Budějovice 2004, s. 215–230.
- Žáček, Pavel: Přísně tajné. Státní bezpečnost za normalizace. Vybrané směrnice a metodické pokyny politické policie z let 1978–1989. Votobia, Praha 2001.
- Žáček, Pavel: ŠtB na Slovensku za „normalizácie“. Ministerstvo spravodlivosti SR, Bratislava 2002.

Seznam pramenů:

ABS, fondy:

B 5 1/II (Správa StB Hradec Králové)

310 (Velitelství StB)

Rozkazy a Nařízení ministra vnitra

A 34 (II. správa SNB)

Personální spisy

A 33 (Sekretariát náměstka ministra vnitra Jána Hanuliaka)

X. správa SNB

XI. správa SNB

Archiv operativních a vyšetřovacích svazků a spisů StB

Národní archiv, ÚV KSČ, fondy:

02/1 (Předsednictvo ÚV KSČ 1976–1981)

02/2 (Politické byro ÚV KSČ 1954–1962)

02/5 (Politický sekretariát ÚV KSČ 1951–1954)

Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, fond OV KSČ

Evidenční podklady zveřejněné podle § 7 zák. č. 107/2002 Sb. na internetové adrese <http://www.abscr.cz/data/seznamy>

Seznam zkratk

A	agent
a. č.	archivní číslo
AIPKO	analyticko-informační, plánovací a kontrolní odbor
ABS	Archiv bezpečnostních složek
arch. j.	archivní jednotka
BA	bezpečnostní akce
BND	Bundes Nachrichtens Dienst (Spolková zpravodajská služba SRN)
BPS	branná pohotovost státu
BSP	brigáda socialistické práce
CIC	Counter Intelligence Corps (kontrašpionážní sbor – vojenská rozvědká USA)
CMBF	Cyrlometodějská bohoslovecká fakulta
ČSD	Československé státní dráhy
ČSL	Československá strana lidová
ČSLA	Československá lidová armáda
ČSNS	Československá strana národně socialistická
ČSR	Česká socialistická republika
ČSS	Československá strana socialistická
ČSSR	Československá socialistická republika
D	důvěrník
DP	Deutsche Partei
DPV OV KSČ	dům politického vzdělávání okresního výboru Komunistické strany Československa
EKO	ekonomika
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
FLČ	Federace lokomotivních čet
FMV	federální ministerstvo vnitra
FMZO	federální ministerstvo zahraničního obchodu
FS	Federální shromáždění
HB	Havlíčkův Brod
HG	Hlinkova garda
HM	Havlíčková mládež
HM	Hlinkova mládež
HSLŠ	Hlinkova slovenská ľudová strana

CHS	Chotěbořské strojírny
INO	index nežádoucích osob
inv. j.	inventární jednotka
K-231	Klub 231
KAN	Klub angažovaných nestraníků
KB	konspirační byt
KGB	Komitéť gosudarstvennoj bezopasnosti (Výbor státní bezpečnosti při radě ministrů SSSR)
KR	kontrarozvědné rozpracování
KSČ	Komunistická strana Československa
KS MV	krajská správa ministerstva vnitra
KS SNB	krajská správa Sboru národní bezpečnosti
KTS	kandidát tajné spolupráce
KV KSČ	krajský výbor Komunistické strany Československa
KV SSM	krajský výbor Socialistického svazu mládeže
LM	Lidové milice
MBA	mimořádná bezpečnostní akce
MBO	mimořádné bezpečnostní opatření
MGB	Ministerstvo gosudarstvennoj bezopasnosti (ministerstvo Státní bezpečnosti v SSSR)
MěNV	městský národní výbor
MLR	Maďarská lidová republika
MNB	ministerstvo národní bezpečnosti
MNV	místní národní výbor
MSS	Mezinárodní svaz studentstva
MU	mimořádná událost
MUNH	mimořádná událost v národním hospodářství
MV	ministerstvo vnitra
N	náčelník
NA	Národní archiv
NDR	Německá demokratická republika
NF	Národní fronta
NMS	Nezávislé mírové sdružení
NMV	nařízení ministra vnitra
NMV	náměstek ministra vnitra
NO	nepřátelská osoba
NOF	Národní obec fašistická
n. p.	národní podnik
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei
NSR	Německá spolková republika

OAD	organizační a analytický odbor
OBS	objektový svazek
ONV	okresní národní výbor
OO MV	okresní oddělení ministerstva vnitra
OS	osobní svazek
OS SNB	okresní správa Sboru národní bezpečnosti
OŠ	okresní štáb
OV KSČ	okresní výbor Komunistické strany Československa
O StB	oddělení Státní bezpečnosti
OÚNZ	okresní ústav národního zdraví
O VB	oddělení Veřejné bezpečnosti
PB	propůjčený byt
PF UK	Právnická fakulta Univerzity Karlovy
PLR	Polská lidová republika
PO	prověřovaná osoba
PO HG	pohotovostní oddíly Hlinkovy gardy
PPU	Plastic People of the Universe
PT	přísně tajné
PÚV KSČ	předsednictvo ústředního výboru KSČ
PVO	preventivně-výchovné opatření
PZS	pátrací svazek
r. č.	registrační číslo
ROH	Revoluční odborové hnutí
RP	rady pracujících
RP	Rudé právo
RSE	Rádio Svobodná Evropa
RVHP	Rada vzájemné hospodářské pomoci
ŘO	řídící orgán
S (SS)	signální svazek
SA	Sturmabteilung (úderný oddíl)
SČSP	Svaz československo-sovětského přátelství
SD	Sicherheitsdienst (bezpečnostní služba)
SDP	Sudetendeutsche Partei (Sudetoněmecká strana)
SEO VOS FMV	Statisticko–evidenční odbor Vnitřní organizační správy federálního ministerstva vnitra
SKD PIT	Sdružení katolických duchovních Pacem in terris
SNV	Sbor nápravné výchovy
SokA	Státní okresní archiv
SONOLP	Slovenská organizácia na ochranu ľudských práv
SOOŽ	Sbor ozbrojené ostrahy železnice

SOŠ	střední odborná škola
SPO	spis prověřované osoby
SS	Stutzstaffel (ochranný oddíl)
SSM	Socialistický svaz mládeže
SSR	Slovenská socialistická republika
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
S SNB	správa Sboru národní bezpečnosti
S StB	správa Státní bezpečnosti
SNB	Sbor národní bezpečnosti
Stasi	Staatssicherheit (Státní bezpečnost v Německé demokratické republice)
StB	Státní bezpečnost
Svazarm	Svaz pro spolupráci s armádou
RMV	rozkaz ministra vnitra
T	tajné
TA-155	skryté pozorování a filmování
TA-211	úkolová prověrka korespondence
TRMV	tajný rozkaz ministra vnitra
TS	tajný spolupracovník
UNRRA	United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Správa spojených národů pro pomoc a obnovu)
ÚSD AV	Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd
ÚV KSČ	ústřední výbor Komunistické strany Československa
ÚV KSSS	ústřední výbor Komunistické strany Sovětského svazu
VB	Veřejná bezpečnost
VC	vízový cizinec
VčK	Východočeský kraj
VKR	vojenská kontrarozvědka
VONS	Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných
VOS	Veřejná osvětová služba
VŘSR	Velká říjnová socialistická revoluce
VŠ	vyšší škola
VŠCHT	Vysoká škola chemicko-technologická
VŠ SNB	Vysoká škola Sboru národní bezpečnosti
VŠP	Vysoká škola politická
YMCA	Young Men's Christians Association
YWCA	Young Women's Christians Association
ZN	zástupce náčelníka
ZO	základní organizace

Jmenný rejstřík

- Arnot, Michal 10
- Barák, Rudolf 13, 122
- Bárta, Jan 136
- Bárta, Josef 40, 42, 45, 59
- Bartůšek 216
- Bastl 50
- Bečka, Karel 181, 190
- Bednář, Jiří 150
- Bednářová, Otta 149
- Bechyně, Stanislav 190
- Beránek 50
- Beránková 50
- Bergman, Bruno 190
- Bičík 190
- Blažek, Petr 69, 121
- Blažek, Roman 168
- Bobr, Jiří 78
- Bouda, Jan 190
- Brabec, Vratislav 161, 163
- Brežněv, Leonid Iljič 12, 188
- Bruna 179
- Březina, Jaroslav 35, 42, 49, 50, 59, 110
- Bulant, Pavel 31, 37, 45, 58, 59, 77, 141
- Burian, Jan 170
- Císař, Alois 34
- Colli, Giuseppe 145
- Cuhra, Jaroslav 12, 121, 139, 148
- Čáp, Václav 129
- Čech, Josef 103–104, 144
- Čermák, Miloslav 60, 211
- Černý, Vladimír 45, 60
- Červený, Bohumil 95
- Čuban, Stanislav 42, 47, 54, 55, 58, 60, 111, 130
- Daněk, Antonín 61
- Dědeček, Jiří 170
- Dobeš, Pavel 170
- Dobeš, Vladimír 170
- Dolejš, Vladimír 172, 214
- Drobný, Stanislav 144
- Dubček, Alexander 49, 54
- Famíra, Emanuel 54
- Ficek, Karel 61, 183, 188, 192, 193
- Findejs 181
- Friml, Jan 61
- Frolík, Jan 17
- Fučíková, Božena 42, 61
- Gajdorus, Miloslav 134, 190
- Gorbačov, Michail Sergejevič 14
- Gottwald, Klement 109
- Gruntorád, Jiří 122
- Gula, Marián 69
- Hájek, Martin 28
- Hakl, Josef 159, 189, 206, 221
- Hála, Tomáš 172
- Hammer, Jan 175
- Hanuliak, Ján 33, 144
- Hanzel, Vladimír 170
- Hartman, Vratislav 83, 90–94, 138
- Hašek, Jaroslav 108
- Havel, Václav 170, 171, 204, 211
- Havelka, Karel 161
- Havlíček Borovský, Karel 189
- Havránek, Stanislav 15
- Hintnaus, Vladimír 190
- Hirš, Pavel 81
- Hirš, Václav 81–89, 90–94, 101–102, 137, 138
- Hladík, František 145, 146
- Hlavačka, Milan 12

- Hoffman, Ivan 170
Hoffman, Karel 215
Holenda, Tomáš 215, 216, 217
Holinský, Ivan („Igor“) 99
Horáček, František 170
Houbaud, Catherine 101
Houdek, Ludvík 117
Hrabalik, Petr 166, 167, 168, 170, 190
Husák, Gustáv 13, 53, 105, 184, 214
- Chruščov, Nikita Sergejevič 13
Chytráček, Stanislav 31
- Iljev 49
- Jahoda, Bohumil 190
Jakeš, Milouš 54, 214
Janáček, Václav 143
Janů, Petra 162
Jelínek, Rudolf ("Jenda") 76, 78
Jílek, Antonín 193
Jindra 118
Jirous, Ivan Martin 160, 163
Jón, Jaroslav 56
Jungman, Miroslav 29
- Kandr, Václav 29
Kanický, František 61, 116, 117
Karaffa, Jan 62
Karásek, Svatopluk 160, 163
Karlík, Jiří 150
Karlík, Ladislav 42, 47, 55, 58, 62, 81, 89, 90, 94, 111, 129
Kepr, Karel 37, 38, 62, 118, 147, 164, 183
Kincl, František 215
Klen, Edo 170
Klouček, Jiří (alias Novák Jiří) 63, 95
Kneisl, Jan 47, 52, 56, 97
Kočí, Jiří 63
Kolářský, Miloslav 25, 31, 37, 38, 58, 63, 98, 116, 150, 157, 170, 173, 174, 190, 206, 207, 210, 211
- Kopřiva, Ladislav 109
Kostkan, Josef 131
Kováč, Ján 196
Král, Jaroslav 119
Král, Jiří 42, 63, 111
Kranda, Bohuslav 143
Krejčík, Vladimír 33, 53, 73
Krchňák, Milan 144
Kroulík, Josef 52
Kroča, Miloslav 70
Kubíček, Václav 168
Kubišová, Marta 150, 203
Kučerová, Ivana 63
- Landová 216
Lebeda, Jan 42, 64, 110
Lebruška, Jaroslav 169
Lelek, František 38, 205
Lhotka, Miroslav 45, 46, 64
Líbal, Jaroslav 30, 37, 38, 41, 43, 44, 45, 58, 64, 148, 150, 156, 158, 180, 187, 188, 189, 194
Linhart 50
Liška, Jiří ("Kamil") 100
Lobo, Anton 175
Lorenc, Alojz 167, 170, 206, 219, 221
- Macháček, Oldřich 162
Macháčková, Jarmila 81, 101
Marek, Josef 42, 64, 111, 192, 193
Mašita, František 42, 65, 111
Mašitová, Jaroslava 65
Matras, Jaroslav 150
Medek, Ladislav 65, 98, 181, 211
Melník, Grigorij Arsentěvič 53
Menšík, Pavel 213
Merta, Vladimír 170
Mička, Vilém 137, 138
Míčová, Klára 10
Milichovský Luboš 65
Mišoňová Irena 66
Mládek František 169
Mlejnek, Miroslav 35, 66, 129, 130

- Mühlfeit, Jaroslav 171, 172, 173
Myslivoček, Jaroslav 216
Musil, Miroslav 181, 182
Musílek, Petr 205,
- Navrátil, Augustin 121, 158
Navrátil, Václav 158
Nečas, Václav 52
Němeček, Josef („Mojmír“, „Jaromír“)
80, 81–94, 96–98, 101,
Novák, Blahoslav 42, 66, 110
Novotný, Antonín 13
Novotný, Pavel 214
Novotný, Petr 167, 168, 173
- Obzina, Jaromír 22, 26, 33, 40, 147,
162, 164, 188
- Palán, Aleš 225
Pavel, Josef 47, 49, 66, 131
Pavlas, Josef 30, 66
Pelnář, Jan 54
Pešek, Jan 129
Pešek, Vladimír 29, 46, 56
Petrásek 50
Pfeffer, Jaroslav 66
Pokorný, Josef 136, 137
Poláková, Jarmila 170
Pometl, Václav 154
Provazník, Beda 143
Ptáčnicková, Světlana 12
Půčala, Viktor 67, 172, 174, 175
Pugač, G. A. 56
- Rejžek, Jan 170
Reynek, Bohuslav 108, 157
Reynek, Daniel 157, 158
Reynek, Jiří 157, 158, 225
Rojíček, Jindřich 213, 214, 216
Rokos, Josef 67, 193
Roušar, František 22
Ruml, Jan 150
- Rus, Jaroslav 30, 35, 36, 42, 45, 48,
50, 51, 53, 56, 58, 67, 80, 112, 118,
130, 135, 136, 176
Růžička, Miloslav 129, 131
Rychlík, Jan 12
Ryšánek, Pavel 190
Rytbauer, Josef 50, 55
- Sacher, Richard 208
Sedlák, Ota 52
Schlick, Heinrich 190
Schnittler, František 141
Sixta, Josef 149, 150, 153, 190, 193
Skalický, Miroslav 160
Skoumal, Petr 170
Skupy, Hans Horst 190
Slanina, Jiří 67, 211
Slavíček, Jan 29, 40, 41, 42, 44, 49,
50, 54, 190
Smejkal, Pavel 141
Smrkovský, Josef 49
Sochor, Jaroslav 30, 53, 56, 184
Soukup, Josef 38
Stárek, František 160
Stehno, František 50
Strnadel, Vladimír 26, 34, 53, 54
Stýblo, Vladimír 146, 147
Sučurid, Ramanad 190
Svoboda, Zdeněk 117
- Ševčík, Jaroslav 116, 117
Šidlák, David 215
Šilhán, Věnek 214
Šimon, Pavel 166, 167, 168, 169, 171,
172, 215, 217
Šmíd, Martin 167, 171, 213
Šrámek 216
Šťastný Pavel 68
Štědrý, Karel 50
Štěpán, Jiří 2
Štěpán, Miloslav 214
Štibor, František 168

- Štrytr 221
Šulc, Milan 31
Šulc, Vladimír 52
Šulista, M. 204
Švestka, Oldřich 54
- Tajovský, Bohumil Vít 131,
138–143, 152, 190, 193
Tesař 179
Tomášek, František 97, 158, 190
Tomášek, Jiří 68
Tomášek, Radek 140, 180
Tomek, Oldřich 190
Tomek, Prokop 1
Toufar, Josef 131, 136, 138
Trávníček 52, 56
Trübenekr 185
Tuměnko 49, 50
Tvrdlík, Vladimír 68, 192, 193
- Urbánek, František 190
- Vacek, Jindřich 143
Vaculík, Ludvík 48
- Vácha, František 68, 192, 193
Vajdová, Zdeňka 28
Vancl, Karel 103
Vaněk, Miroslav 148
Vávrová, Marie („Sandy“) 140–141
Venc, Josef 25
Veno, van der 141
Vrba, Karel 113
Vršitý, Josef („Vodař“) 98–99
- Walf, Georg 136
Walf, Kurt 81–89, 101–102, 136, 137
Wojtyla, Karol 148
- Zahradník, Fridolín 143
Zach, Oldřich 190
Zajíček, Pavel 160
Závodský, Osvald 37
Zeman, Josef 141
Zeman, Stanislav 101
Zrzavý, Jan 108
Zvěřina, Josef 143
- Žáček, Pavel 10, 17, 69

EDICE MODERNÍ DĚJINY

PROKOP TOMEK

**OKRES NA VÝCHODĚ
1960–1989**

Občané a nejnižší článek
Státní bezpečnosti
na příkladu okresu
Havlíčkův Brod

Obálku a grafickou úpravu
navrhl Vladimír Verner
Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
roku 2008 jako svou 841. publikaci
Odborná revize Břetislav Daněk
Redakčně zpracovala Pavlína Zápotocká
Odpovědný redaktor Filip Outrata
Vydání první. AA 11,38. Stran 240
Vytiskla tiskárna Ekon, Jihlava

Doporučená cena 228 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz,
www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7021-944-7